

ร่ำรวย ยิ่งใหญ่ เลื่อนลอย หรือเพื่ออะไร

และ

ชีวิตที่สมบูรณ์

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

ร่ำรวย ยิ่งใหญ่ เลื่อนลอย หรือเพื่ออะไร และ ชีวิตที่สมบูรณ์

© พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN 974-8338-85-1

พิมพ์รวมเล่มครั้งแรก - ธันวาคม ๒๕๔๑ ๑,๕๐๐ เล่ม

- ท่านผู้ศรัทธา พิมพ์เป็นธรรมทาน

ในโอกาสสมณคล้ายขึ้นปีใหม่ ปีพุทธศักราช ๒๕๔๒ ๑,๕๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด

๕๘/๖๗, ๖๘, ๗๑, ๗๒ ซอย ๑๒ ถนนจรัญสนิทวงศ์

แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ ๑๐๖๐๐

โทร. ๘๖๔๐๔๓๔-๕, ๔๑๒๕๘๘๗, ๔๑๒๕๘๘๑, ๐๑-๙๒๓๘๘๒๕

โทรสาร. ๔๑๒๓๐๘๗ E-mail : sahadham@thaimail.com

## อนุโมทนา

ในโอกาสสมณคล้ายขึ้นปีใหม่ ปีพุทธศักราช ๒๕๔๒ ที่กำลังจะมาถึงนี้ ท่านผู้ศรัทธาท่านหนึ่ง มีกุศลจิตจะพิมพ์หนังสือเรื่อง “ร่ำรวย ยิ่งใหญ่ เลื่อนลอย หรือเพื่ออะไร และ ชีวิตที่สมบูรณ์” เพื่อมอบให้เป็นเครื่องอวยพรแก่ญาติมิตรทั้งหลาย และได้แจ้งความประสงค์ขออนุญาตอาตมภาพขออนุโมทนาตามความประสงค์ด้วยความเต็มใจ

ศุภวาระแห่งการขึ้นปีใหม่ เป็นเวลาที่ประชาชนนิยมแสดงไมตรีจิตมิตรภาพ เอื้อเมตตาทรรรมต่อกัน ด้วยการกล่าวคำอวยชัยให้พร และส่งความสุข ในวาระเช่นนี้ การมอบให้หนังสือธรรมะย่อมเป็นกุศลวิธีที่เหมาะสมยิ่ง เพราะธรรมะเป็นพรอันประเสริฐ มีคุณค่าเลิศล้ำยิ่งกว่าพรใดๆ เป็นการให้ที่เจริญปัญญา และคุณธรรม อันจะนำมาซึ่งประโยชน์สุขที่แท้และยั่งยืน

ขออนุโมทนาท่านผู้ศรัทธา ที่ได้บำเพ็ญธรรมทานในมงคลกาลขึ้นปีใหม่นี้ อันเป็นการแสดงออกซึ่งความมีน้ำใจปรารถนาดีต่อชนทั้งหลายที่ร่วมสังคม และขอถือโอกาสนี้ อาราธนาคุณพระรัตนตรัยอวยชัยให้พรแก่ประชาชนชาวไทยทั้งปวง และชาวโลกทั้งหมด ขอให้ทุกคนประสบจตุรพิธพรชัย เจริญงอกงามก้าวหน้าและประสบความสำเร็จ ในการดำเนินชีวิต และในการประกอบกิจการงาน บรรลุผลที่มุ่งหมายโดยชอบธรรม มีความเกษมศานต์สวัสดิ์ ทุกราตรีทิพากาล

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

๗ ธันวาคม ๒๕๔๑

## สารบัญ

ร่ำรวย ยิ่งใหญ่ เลื่อนลอย หรือเพื่ออะไร .....	๑
ชีวิตยาวนาน ที่ผ่านประสบการณ์มากมาย .....	๒
เงินจำนวนมาก คนได้ยืมตั้งใจ	
แต่ควรสนใจว่า สร้างมาและได้ใช้ไปอย่างไร .....	๕
เงินทองเป็นของสำคัญ มีคุณอนันต์แต่ก็มีโทษมหันต์ .....	๘
ดูชาวบ้านดี ที่การหา รักษา และใช้ทรัพย์ .....	๑๐
ทรัพย์ไม่อาจครอบงำจิต หรือบังปัญญาของอารยชน .....	๑๓
ปฤชณมั่งมันที่จะมีทรัพย์และอำนาจ .....	๑๕
อารยชนมีจุดสนใจที่วิธีใช้ทรัพย์และอำนาจ .....	๑๗
ทรัพย์และอำนาจ เพื่อเป็นเครื่องมือของกิเลส	
หรือเพื่อเป็นอุปกรณ์ของธรรมะ .....	๑๙
ทรัพย์ภายนอกมีคุณค่าและความหมาย	
เมื่อมีทรัพย์ภายในเป็นฐาน .....	๒๑
ทรัพย์สินสำคัญ แต่เราต้องรู้ทัน	
และข้ามพ้นจุดอ่อนของมัน .....	๒๕
มนุษย์ที่พัฒนา รู้จักสัมพันธ	
ทำให้ทรัพย์ทั้งนอกทั้งในเป็นปัจจัยแก่กัน .....	๒๘

## หลักประกันชีวิตขั้นสุดท้าย

คือทรัพย์ภายในแห่งความมีธรรม .....	๓๐
นักพัฒนาที่แท้	
เจอทุกข์ยังได้ธรรม เจอปัญหายังได้ปัญญา .....	๓๔
ชัยชนะสูงสุด ที่ทำให้ชีวิตสมบูรณ์ .....	๓๖
ชีวิตที่สมบูรณ์ .....	๔๑
นำเรื่อง .....	๔๓
ทำบุญเพื่ออะไร? .....	๔๔
ชีวิตที่สมบูรณ์ .....	๔๗
อย่ามองข้ามความสำคัญของวัตถุ .....	๔๗
จุดเริ่มต้นคือ ประโยชน์สุขขั้นพื้นฐาน .....	๔๙
พื้นฐานจะมั่นคง ต้องลงรากให้ลึก .....	๕๓
ถ้าลงลึกได้ จะถึงประโยชน์สุขที่แท้ .....	๕๖
ถึงจะเป็นประโยชน์แท้ แต่ก็ยังไม่สมบูรณ์ .....	๖๑
ถ้ากระแสนยังเป็นสอง ก็ต้องมีการปะทะกระแทก .....	๖๔
พอประสานเป็นกระแสเดียวได้ คนก็สบายงานก็สำเร็จ .....	๖๖
ปัญญามานำ มองตามเหตุปัจจัย	
ตัวเองก็สบาย แล้วยังช่วยคนอื่นอีก .....	๗๐
ประโยชน์สุขที่สมบูรณ์จะเกิดขึ้นได้	
จิตใจต้องมีอิสรภาพ .....	๗๓

อิสรชน คือคนที่ไม่ยุบไม่พอง .....	๗๖
ถ้าโซคมา ฉันจะมอบมันให้เป็นของขวัญแก่มวลประชา .....	๗๘
ถ้าเคราะห์มา มันคือของขวัญที่ส่งมาช่วยตัวฉันให้ยิ่งพัฒนา .....	๘๑
ทำไม โลกยิ่งพัฒนา ชาวประชายิ่งเป็นคนที่สุขยาก .....	๘๖
ความสุขจะเพิ่มทวี ถ้าพัฒนาอย่างมีดุลยภาพ .....	๙๐
ถ้าไม่มีความสุขแบบประสาน ก็ไม่มีการพัฒนาแบบยั่งยืน .....	๙๒
การพัฒนาแบบยั่งยืน	
มาด้วยกันกับความสุขแบบยั่งยืน .....	๙๕
ชีวิตสมบูรณ์ สุขก็สมบูรณ์	
เพราะจิตเป็นอิสระด้วยปัญญา ที่ถึงการพัฒนาอย่างสมบูรณ์ ....	๑๐๐

# รำรวย ยิ่งใหญ่

## เลื่อนลอย หรือเพื่ออะไร

พระธรรมปิฎก  
(ป. อ. ปยุตฺโต)



นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

น หิรณฺยสุวณฺณนํ ปริกฺขิยนฺติ อาสวาคิ

ณ บัดนี้จะได้แสดงพระธรรมเทศนาอนุโมทนาใน  
การบำเพ็ญกุศลอุทิศแด่ คุณน้ำทอง คุณวิศาล และ  
น.ส. เอิบสิริ คุณวิศาล ผู้ได้ล่วงลับไป ในวาระอันสำคัญ  
ก่อนที่จะถึงวันพระราชทานเพลิงศพ

ณ โอกาสนี้ คณะท่านเจ้าภาพประกอบด้วยคุณโยม  
บุษยา คุณวิศาล เป็นประธาน แม้ว่าท่านจะมีอายุมาใน  
ที่ชุมนุมนี้ได้เพราะความชราภาพ ก็มีคุณหมออรรพวง  
คุณวิศาลเป็นผู้แทนพร้อมด้วยน้องๆทั้งน้องชายน้องหญิง  
เขยและสะใภ้ กับทั้งหลายๆ และผู้ที่เคารพนับถือมาร่วม  
กันบำเพ็ญกุศล เป็นการแสดงออกซึ่งน้ำใจที่ประกอบ  
ด้วยกตัญญูกตเวทิตาธรรม

โดยความเป็นพุทธศาสนิกชนในฐานะที่เป็นอุบาสก  
อุบาสิกา ย่อมมีความรู้ตระหนักในหลักธรรมคำสอนของ  
องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่แสดงถึงคติธรรมดา

ของสังฆารว่า ชีวิตของเรานี้เป็นสิ่งที่เป็นไปตามหลักของพระไตรลักษณ์ คือมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เป็นอนิจจัง และเป็นสิ่งที่คงทนอยู่ในสภาพเดิมตลอดไปไม่ได้ เป็นทุกข์ ไม่มีตัวตนที่ยั่งยืนถาวร เป็นไปตามเหตุปัจจัย เรียกว่าเป็นอนัตตา พุทธศาสนิกชนมีความรู้เข้าใจตระหนักในหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเช่นนี้แล้ว แม้มีการพลัดพรากจากไป มีความเศร้าโศกเสียใจ แต่ก็ทำได้ ด้วยคำนึงถึงหลักความจริงโดยมีความเข้าใจอันประกอบด้วยสติปัญญาดังที่กล่าวมา

### ชีวิตยาวนาน ที่ผ่านประสบการณ์มากมาย

ความจริงการบำเพ็ญกุศล เพื่อแสดงออกซึ่งบุญธรรม คือธรรมะที่มีต่อญาติ สำหรับคุณโยมทั้งสองท่าน ในโอกาสนี้ มีเหตุผลเกี่ยวเนื่องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะท่านผู้ล่วงลับไปนั้นเป็นญาติที่ใกล้ชิดกัน คือเป็นคุณอา กับหลาน และทั้งสองท่านนั้นก็มีอายุยืนยาว โดยเฉพาะคุณโยมน้ำทอง คุณวิศาล มีอายุถึง ๙๗ ปี เกือบจะถึง ๑๐๐ ปี ส่วนคุณโยมเอิบสิริ คุณวิศาล ก็มีอายุมากถึง ๘๐ ปี ๙ เดือน ตามประวัติทั้งสองท่านมีอะไรที่

เหมือนๆ กันหลายอย่าง เบื้องต้นก็คือว่าทั้งสองท่านเป็นผู้ที่มีการศึกษาสูง กล่าวได้ว่าเป็นผู้ที่ได้เล่าเรียนอย่างสูงสุด เท่าที่กุลสตรีจะพึงได้มีการศึกษาในยุคสมัยก่อนนั้น และทั้งสองท่านก็จบการศึกษาในด้านเป็นครู เมื่อจบการศึกษาแล้วก็ได้รับราชการเป็นครูเช่นเดียวกัน ต่อจากนั้นเมื่อรับราชการครูไประยะหนึ่งเป็นเวลาพอสมควร ทั้งสองท่านก็ได้ลาออกรายการมาทำงานในด้านธุรกิจ โดยเฉพาะก็คือธุรกิจด้านที่ดิน และการค้าต่างๆ

ทั้งสองท่านนั้นว่าโดยอุปนิสัยใจคอก็มีลักษณะที่คล้ายกัน คือเป็นผู้ประหยัด มีความขยันหมั่นเพียร เอาใจใส่ในกิจการหน้าที่การงาน และมีนิสัยโอบอ้อมอารี โดยเฉพาะก็เป็นที่พักของหมู่ญาติ นอกจากจะเป็นที่อาศัยให้ความอุปถัมภ์เกื้อกูลแก่ญาติแล้ว ก็ช่วยเหลืออุปการะแก่คนที่ด้อยกว่าตน หรือตกทุกข์ได้ยาก พร้อมทั้งมีศรัทธาในพระรัตนตรัย ได้อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาอีกด้วย

แต่นอกจากข้อที่คล้ายกันแล้ว ก็มีข้อแตกต่างกันที่เป็นประการสำคัญ กล่าวคือ สำหรับคุณโยมน้ำทอง ชีวิตของท่านได้บุกฝ่าผ่านโลกธรรมมามากตั้งแต่เบื้องต้น นับว่าเป็นผู้สร้างเนื้อสร้างตัวมาด้วยตนเอง ได้ผ่านความ

ลำบากยากแค้นและตั้งตัวมาจนกระทั่งมีความสำเร็จ ยกตัวอย่างเช่น เบื้องต้นก็มีชีวิตที่มีความสุข มีความพร้อมในเรื่องทางวัตถุ ในเรื่องทางเศรษฐกิจ มีญาติพี่น้องพร้อมดี จนกระทั่งอายุ ๑๕ ปี ก็เกิดปัญหาโลกธรรมที่เป็นอนิฏฐารมณ์ คือเหตุการณ์ร้ายอันไม่พึงปรารถนาได้เข้ามาครอบงำท่วมทับ เนื่องจากเมื่อพี่ชายคนโตถึงแก่กรรมไป บิดาของท่านก็ได้เดินทางจากไปสู่ประเทศจีน ท่านต้องอยู่ห่างไกลจากบิดาผู้บังเกิดเกล้า และพร้อมกันนั้นฐานะทางบ้านก็ยากจนลง ทำให้ต้องดิ้นรนชวนขายในการประกอบอาชีพด้วยตนเอง จนกระทั่งได้สร้างเนื้อสร้างตัวมีทุนรอนขึ้นมา มีเงินทองมากขึ้น มีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น

ครั้นมาถึงสงครามโลกครั้งที่หนึ่งซึ่งเกิดขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๕๗ ภาวะเศรษฐกิจทั่วโลกเสื่อมลง ผู้คนก็เป็นอยู่ลำบาก สำหรับท่านเองก็ประสบปัญหามาก ในระยะเวลานั้น มารดาของท่านก็ถึงแก่กรรม และในด้านเศรษฐกิจการค้า ร้านที่มีอยู่ก็มีกิจการเสื่อมโทรม จนกระทั่งถูกศาลสั่งล้มละลาย อันนับว่าเป็นโลกธรรมแห่งความผันผวนที่เกิดขึ้นในชีวิต

อีกด้านหนึ่งคือเรื่องยศ ฐานะ ตำแหน่ง ท่านได้รับราชการมีความเจริญก้าวหน้า ถึงกับได้เป็นครูใหญ่คนแรกของโรงเรียนสตรีประจำจังหวัดราชบุรี และต่อมาก็ได้เป็นผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่โรงเรียนการเรือนที่ได้พัฒนามาเป็นวิทยาลัยครูสวนดุสิต และที่มาเป็นสถาบันราชภัฏสวนดุสิตในปัจจุบันนี้ ชีวิตของท่านนับว่ามีความเจริญรุ่งเรืองในราชการ แต่แล้วต่อมาท่านก็ลาออกจากราชการเปลี่ยนเป็นชาวบ้านธรรมดา ต้องเดินทางไปในที่ต่างๆ เพื่อทำกิจการค้าขาย สร้างเนื้อสร้างตัวใหม่ แม้กระนั้นท่านก็ประสบความสำเร็จ

### เงินจำนวนมาก คนได้ยืมคืนใจ

แต่ควรสนใจว่า สร้างมาและได้ใช้ไปอย่างไร

เมื่อประสบความสำเร็จแล้วก็แสดงออกในทางของการช่วยเหลือบำเพ็ญประโยชน์ ดังที่ปรากฏเป็นการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ที่สำคัญๆ คือ การบริจาคอุปกรณ์ช่วยโรงพยาบาลตำรวจสองวาระรวมแล้วเป็นเงิน ๑๙ ล้าน ๖ แสนเศษ คือเกือบ ๒๐ ล้านบาท และได้ช่วยเหลือสหทัยมูลนิธิทั้งด้านทุนทรัพย์และด้านที่ดิน

มอบที่ดินให้ปรับเป็นที่อาศัยตั้งสำนักงานของสหทัยมูลนิธินั้น และได้บริจาคเงินช่วยเหลือถึง ๑๐ ล้านบาท สหทัยมูลนิธิก็เป็นมูลนิธิสำคัญที่ช่วยเหลือเด็กพิการเป็นต้น ให้การอุปถัมภ์แก่เด็กๆ ที่กำพร้า เพื่อจะได้เจริญเติบโตมีอนาคตสืบต่อไป และในวาระสุดท้ายท่านก็ยังได้แสดงความประสงค์ให้ทายาทบริจาคเงินจำนวนมากมายเพื่อจะช่วยเหลือในการจัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์นานาชาติ ซึ่งทางกระทรวงศึกษาธิการคงจะรับภาระในการดำเนินการสืบต่อไป

มองดูจากประวัติของท่านที่เป็นมานี้ จะเห็นถึงความผันผวนในชีวิตที่เป็นไปต่างๆ แต่มองแง่หนึ่ง คนที่ดูเฉพาะเรื่องปัจจุบัน ได้เห็นการบริจาคของท่านเป็นครั้งใหญ่ๆ ก็นึกว่าท่านต้องร่ำรวยมาก แต่เบื้องหลังความร่ำรวยเหล่านี้ ก็คือประวัติชีวิตของการสร้างเนื้อสร้างตัวชีวิตของท่านนั้นนับว่าเป็นตัวอย่างที่จะให้คติในการสร้างฐานะความเป็นอยู่ สร้างหลักฐาน การจัดการเกี่ยวกับเงินทองทรัพย์สิน พร้อมทั้งเป็นแบบอย่างอีกด้วยในด้านการช่วยเหลือสงเคราะห์กันในหมู่ญาติ และการบำเพ็ญประโยชน์แก่ประชาชนชาวโลก

คนที่สร้างเนื้อสร้างตัวมาร่ำรวยนั้น บางทีเราไม่ได้มองเห็นความเป็นมา ก็มองกันเฉพาะในสภาพปัจจุบันว่าคนนั้นเขารวย คนนี้เขารวย ว่าเขาคงจะมีความสุขสบายเหลือเกินอย่างนั้นอย่างนี้ แต่ความจริงแล้วท่านเหล่านั้นจำนวนมากที่เดียวผ่านความทุกข์ยาก ความเหน็ดเหนื่อย และข้อสำคัญก็คือการที่ต้องมีความขยันหมั่นเพียร และมีคุณธรรมต่างๆ แท้จริงคุณธรรมและความขยันหมั่นเพียรเป็นต้นที่ได้ดำเนินมาในชีวิตของท่านเหล่านั้น อันนั้นแหละเป็นสิ่งที่น่าศึกษา เป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์และพระศาสนาก็จะให้ความสำคัญตรงนั้น

สำหรับท่านที่มีทรัพย์สินเงินทอง ที่ได้สร้างเนื้อสร้างตัวสะสมมาด้วยดีแล้ว ยังใช้จ่ายให้เป็นประโยชน์เมื่ออายุมากขึ้น ก็เท่ากับว่าได้เป็นที่พึ่งพำนักของผู้คนมากมาย พระพุทธเจ้าตรัสเปรียบไว้ว่า เหมือนต้นไม้ใหญ่ที่มีกิ่งก้านดอกใบพรั่งพร้อมบริบูรณ์ มีร่มเงามาก กิ่งก้านสาขาที่แผ่ขยายกว้างขวางนั้น ย่อมอำนวยประโยชน์ก่อให้เกิดความร่มเย็น เป็นที่พึ่งแก่หมู่นกหมู่กา ตลอดจนผู้ที่เดินทางผ่านมาได้เข้าอาศัยภายใต้ร่มไม้ มีความสุข ผู้ที่มีชีวิตเจริญงอกงามเป็นผู้ใหญ่ ก็เป็นที่พึ่ง

พำนักของหมู่ญาติ และหมู่ชนทั้งหลายฉันนั้น

สำหรับคุณโยมน้ำทอง โดยเฉพาะในฐานะที่เป็นผู้ใหญ่ และเป็นคุณอาของคุณโยมเอิบสิรินั้น ได้เป็นคติในทางที่กล่าวมานี้ โดยเฉพาะในแง่ที่ท่านได้บริจาคทรัพย์มากมาย จนทำให้คนหันมามองในด้านของเรื่องทรัพย์สินเงินทองนั้น

### เงินทองเป็นของสำคัญ

#### มีคุณอนันต์แต่ก็มีโทษมหันต์

มีข้อที่ควรจะกล่าวตามหลักธรรมว่า ในทางพระศาสนานั้นเรื่องทรัพย์สินเงินทองท่านก็มองเห็นความสำคัญ ว่าเป็นปัจจัยที่จำเป็นในการที่จะดำรงอยู่ของชาวบ้าน โดยเฉพาะคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนทั้งหลาย จำเป็นที่จะต้องมียทรัพย์สินเงินทอง ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยสี่ที่จะเลี้ยงชีวิตก็ตาม สิ่งอำนวยความสะดวกความสะดวกสบายก็ตาม ตลอดจนการที่จะรับผิดชอบต่อหมู่ชนที่แวดล้อม มีครอบครัวเป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะเป็นไปได้ต้องอาศัยทรัพย์สินเงินทอง ถ้าขาดทรัพย์สินเงินทองแล้วก็เป็นไปได้ยาก

อย่างไรก็ดี แม้ว่าทรัพย์สินเงินทองจะเป็นสิ่งสำคัญ

แต่พร้อมกันนั้น ทรัพย์สินเงินทองก็มีโทษเช่นเดียวกัน โทษของทรัพย์สินเงินทองมีหลายอย่างหลายประการ ถ้าว่าตามหลักธรรมที่เป็นพื้นฐานก็คือ เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เมื่อไม่เที่ยงก็ทำให้คนเราต้องมียสภาพทางจิตใจอย่างหนึ่งคือ ความห่วงความกังวล นอกจากความห่วงความกังวลแล้ว หลายคนก็จะมีสภาพจิตที่เลยไปกว่านั้น คือความหวงแหน ไม่ว่าจะเป็นห่วงก็ตาม หวงแหนก็ตาม ก็เป็นสภาพจิตที่เป็นความทุกข์ทั้งนั้น

นอกจากนั้น สำหรับหลายคน ทรัพย์สินเงินทองยังเป็นที่มาของการทะเลาะวิวาทแก่งแย่ง จะเห็นได้ว่าบางที่เป็นเหตุให้พี่น้องต้องแตกแยก ทะเลาะวิวาทกัน บางทีแม้แต่พ่อแม่กับลูกก็ยังทะเลาะกัน

ยิ่งกว่านั้น บางคนมีทรัพย์สินขึ้นมาแล้ว ก็เกิดความหลงใหลมัวเมา ติดในทรัพย์ ในยศ ที่เนื่องมาจากทรัพย์นั้น ทำให้ชีวิตเสื่อมคุณค่าตกต่ำลงจากความดีงาม มัวหมอง ไม่เจริญงอกงามในทางคุณธรรม และบางคนก็อาศัยทรัพย์นั้นเป็นเหตุให้เกิดการเบียดเบียนกันในโลก แม้แต่การแสวงหาทรัพย์นั้นเอง ก็นำมาซึ่งการเอารัดเอาเปรียบกัน ความทุกข์ในโลกนี้เกิดขึ้นมามากมายจาก

ทรัพย์ เพราะฉะนั้นทางพระศาสนาท่านจึงให้ความสำคัญแก่เรื่องทรัพย์นี้มาก

### ดูชาวบ้านดี ที่การหา รักษา และใช้ทรัพย์

สำหรับชาวบ้านหรือคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน พระพุทธศาสนาแสดงวิธีปฏิบัติต่อทรัพย์ไว้ที่เป็นสำคัญ ๓ ด้านด้วยกัน คือ การสร้างทรัพย์ ได้แก่การทำให้ทรัพย์เกิดขึ้นมา เป็นประการที่หนึ่ง พอทรัพย์เกิดขึ้นมาแล้ว การที่จะรักษาทรัพย์นั้นไว้ให้มั่นคงก็เป็นข้อสำคัญประการที่สอง ต่อจากนั้นข้อสำคัญประการที่สาม ก็คือการใช้จ่ายทรัพย์ แต่ยังมีหลักปฏิบัติต่อทรัพย์ที่เป็นข้อสำคัญอีกประการหนึ่งเป็นข้อพิเศษ จึงรวมทั้งหมดมีสี่ประการด้วยกัน

โดยสรุป การสร้างทรัพย์ก็คือการที่มีความขยันหมั่นเพียร รู้จักจัด รู้จักดำเนินการ และต้องหาโดยทางสุจริตชอบธรรม หมายความว่าสร้างหรือหามาซึ่งทรัพย์สินเงินทองนั้น ถ้าเป็นไปโดยชอบธรรม โดยสุจริต เป็นไปด้วยความขยันหมั่นเพียร ก็เป็นการถูกต้องตามหลักพระศาสนา คือไม่ให้เป็นเหตุเบียดเบียนผู้อื่น มิได้มาโดยทุจริต นี่เป็นประการที่หนึ่ง

แต่ประการที่สองก็มีความสำคัญเช่นเดียวกัน กล่าวคือในการรักษาทรัพย์นั้น คนที่รักษาทรัพย์จะต้องมีความมุ่งหมาย คือไม่ใช่เป็นแต่เพียงว่าเก็บรักษาไว้ด้วยความหวงแหน ด้วยความที่เห็นแก่ตน รักษาไว้โดยไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แต่การรักษานั้นต้องมีความมุ่งหมาย

ความมุ่งหมายที่เป็นประโยชน์ในการรักษาทรัพย์ หรือการเก็บ การประหยัด การสะสมนั้น ประการแรกก็คือเพื่อเป็นหลักประกันของชีวิต เช่นในคราวจำเป็น ซึ่งอาจจะเกิดโรคภัยไข้เจ็บ อาจจะตกลางาน อาจจะเกิดอุบัติเหตุ หรืออาจจะเกิดเหตุการณ์ไม่คาดฝันขึ้นมาอย่างหนึ่งอย่างใดก็ตาม

อีกประการหนึ่ง การรักษาทรัพย์ เก็บสะสมทรัพย์นั้น ก็เพื่อใช้ในการทำสิ่งที่ตั้งงามเป็นประโยชน์ที่ใหญ่โตกว้างขวาง และแม้แต่การลงทุนในกิจการงาน

พระพุทธเจ้าเคยตรัสไว้ว่า ทรัพย์ที่ได้มาแล้วควรจัดสรรเป็นส่วนด้วยกัน ส่วนหนึ่งนั้นไว้ใช้สอย คือใช้ในการเลี้ยงตนเลี้ยงพ่อแม่บิดามารดา เลี้ยงลูกหลาน เลี้ยงคนในครอบครัว เลี้ยงคนที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบให้เป็นสุข ใช้ช่วยเหลือสงเคราะห์กัน และบำเพ็ญกุศลทำ

ความดีงามต่างๆ อีกสองส่วน ท่านสอนว่าให้เก็บไว้สำหรับใช้ลงทุนทำกิจการงาน ส่วนที่สี่ซึ่งเป็นส่วนที่เหลืออีกส่วนหนึ่งนั้นให้เก็บไว้ใช้ในยามจำเป็น อันนี้เป็นหลักในการรักษาทรัพย์ คือรักษาเก็บไว้โดยมีความมุ่งหมายไม่ใช่รักษาไว้เพียงด้วยความหวงแหน แล้วก็ไม่ทำให้เป็นประโยชน์ เป็นทรัพย์ที่เก็บไว้เสียเปล่า

ต่อไปประการที่สาม คือการใช้จ่ายทรัพย์ดังได้กล่าวไปแล้ว การใช้จ่ายทรัพย์นี้เป็นเรื่องที่สำคัญ ทรัพย์มีไว้เพื่อใช้ประโยชน์ ถ้ามีทรัพย์แล้วไม่ใช้ประโยชน์ ก็เป็นสิ่งที่ไร้ความหมาย เพราะฉะนั้นประการที่ท่านจึงบอกว่าเมื่อทรัพย์มีแล้วต้องใช้เลี้ยงตัวให้เป็นสุข ต่อจากเลี้ยงตัวให้เป็นสุขแล้ว ก็เลี้ยงบุตร ภรรยา เลี้ยงคนในปกครองรับผิตชอบ เลี้ยงดูบิดามารดาเป็นต้น ให้มีความสุข แล้วก็ใช้ทำความดีงามต่างๆ บำเพ็ญประโยชน์ ช่วยเหลือสงเคราะห์กันในสังคมดังที่กล่าวมาแล้ว อันนี้เป็นวิธีปฏิบัติต่อทรัพย์โดยย่อสามประการ

## ทรัพย์ไม่อาจครอบงำจิต หรือบังปัญญาของอารยชน

อย่างไรก็ตาม ยังมีประการที่สำคัญ คือทางด้านจิตใจ ได้แก่ท่าทีของจิตใจที่เป็นอิสระ เมื่อมีทรัพย์แล้วต้องมีด้วยปัญญา คือรู้เข้าใจคุณค่าประโยชน์ของมันที่จะทำให้ไม่ตกลงไปเป็นทาสของทรัพย์ พูดสั้นๆ ว่าต้องเป็นนายของทรัพย์ ไม่ใช่เป็นทาสของทรัพย์

คนจำนวนมากมีทรัพย์แล้วเป็นทาสของทรัพย์ ที่ว่าเป็นทาสของทรัพย์ก็คือ จิตใจนั้นถูกทรัพย์ครอบงำด้วยกิเลสประการที่หนึ่งคือ ความหวงแหน ความตระหนี่ และกิเลสต่อไปคือความห่วง ความกังวล ความทุกข์ ถ้ามีทุกข์เพราะทรัพย์ ไม่สามารถทำใจให้เป็นอิสระได้ ก็แสดงว่ามีความเป็นทาสของทรัพย์อย่างหนึ่ง นอกเหนือจากนั้นก็คือการที่ถูกอำนาจของทรัพย์เข้ามาครอบงำจิตใจ ทำให้ความโลภความหลงเกิดขึ้น เป็นเหตุให้เกิดการเบียดเบียนทะเลาะวิวาทกันขึ้นในโลก

สำหรับผู้วางจิตใจถูกต้อง จิตใจจะเป็นอิสระดังที่กล่าวว่า อยู่อย่างเป็นนายของทรัพย์ โดยรู้คุณ รู้โทษของทรัพย์ ทั้งแสวงหาทรัพย์ และใช้จ่ายทรัพย์อย่างมี



ปัญญารู้เท่าทัน และในการที่จะแสวงหา ใช้จ่าย และรักษาทรัพย์นั้น ก็ทำให้ทรัพย์เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง ตามคุณค่าของมันกับทั้งเมื่อมีทรัพย์ขึ้นมาก็มีด้วยปัญญา ไม่มีความทุกข์เดือดร้อนมากเกินไปเพราะทรัพย์นั้น

ยิ่งกว่านั้นเมื่อใช้จ่ายทรัพย์ไปแล้ว เกิดความร่อยหรอบกพร่องไป ก็รู้เท่าทันความเป็นจริงว่า สิ่งเหล่านี้เป็นของไม่เที่ยง เป็นของที่มีได้เกิดได้ แต่ก็หายได้หมดได้ แล้วก็ทำให้เกิดให้มีใหม่ได้อีก เมื่อมีก็ต้องระวังรักษาให้ดีที่สุดด้วยความไม่ประมาท เมื่อพร่องไปหมดไป ก็ต้องรู้ตามเหตุปัจจัย และแก้ไขไปตามเหตุปัจจัยนั้นๆ ฉะนั้นก็ทำให้คลายทุกข์และมีความสุขได้ทุกกรณี

ในทางพระศาสนาท่านสอนย้ำเรื่องนี้ คือการที่บุคคลเมื่อได้ใช้จ่ายทรัพย์ตามคุณค่าที่เป็นวัตถุประสงค์ของทรัพย์แล้ว ถ้าทรัพย์นั้นตัวเองสามารถหาเพิ่มพูนได้ มาอีกก็มีความสุขสบายใจว่า เราแสวงหาทรัพย์มาได้ เราจะได้ใช้จ่ายทรัพย์นั้นให้เป็นประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ เพราะฉะนั้นเมื่อเรามีทรัพย์เพิ่มขึ้น เราก็มีความสุข มีความอิ่มใจ หรือว่าในทางตรงข้ามเรามีทรัพย์ขึ้นมาแล้ว และเราใช้จ่ายทรัพย์ไป แล้วมีเหตุให้ทรัพย์ร่อยหรอหรือ

แม้กระทั่งหมดไป เราก็มีความสุขสบายใจอีกว่าทรัพย์นั้นเมื่อมี เมื่อหามาได้แล้ว ถึงมันจะหมด เราก็ได้ใช้มันให้เป็นประโยชน์แล้ว อย่างนี้ท่านถือว่ามีจิตใจที่เป็นอิสระ ใช้ทรัพย์ด้วยปัญญา เพราะการใช้จ่ายทรัพย์ให้ถูกต้อง นั้นจะต้องรู้เข้าใจความหมายของทรัพย์

### ปุถุชนมุ่งมั่นที่จะมีทรัพย์และอำนาจ

เรื่องการใช้จ่ายทรัพย์ให้ถูกต้อง จะโยงไปถึงเรื่องอำนาจด้วย การดำเนินชีวิตอยู่ในโลก มักจะมีความหมายพันกันไป ระหว่างทรัพย์กับอำนาจ หรือว่าเรื่องของสมบัติทรัพย์สินเงินทอง กับเรื่องของยศศักดิ์ฐานะตำแหน่ง ทั้งสองอย่างนี้มักมาด้วยกัน คนเราเมื่อมีทรัพย์ขึ้นมาก็มักจะมีอำนาจพ่วงมาด้วย ในทางกลับกัน การมีฐานะ มีตำแหน่ง ยศศักดิ์ก็เป็นทางมาของทรัพย์เช่นเดียวกัน

คนจำนวนมากในโลกจะมองทรัพย์ในแง่ของปุถุชน คือเป็นเรื่องของการแสวงหามาเพื่อบำรุงบำเรอความสุขส่วนตัวบ้าง หรือถ้าเป็นอำนาจก็เพื่อแสดงความยิ่งใหญ่ และจะทำให้เราสามารถทำการต่างๆ ได้ตามปรารถนา



ในทางพระศาสนาท่านจึงสอนเน้นให้เราปฏิบัติต่อทรัพย์  
และอำนาจโดยมีความเข้าใจที่ถูกต้อง

ตัวอย่างสำคัญที่แสดงถึงความเข้าใจและใช้ทรัพย์  
อย่างถูกต้องตามความหมายก็คือพระเจ้าอโศกมหาราช  
พระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นแบบอย่างของชาวพุทธ

พระเจ้าอโศกมหาราชนั้น แน่นนอนว่าในฐานะที่เป็น  
มหาราชผู้ยิ่งใหญ่ เรียกได้ว่าเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ย่อม  
มีพร้อมบริบูรณ์ทั้งโภคทรัพย์ และอำนาจความยิ่งใหญ่  
พระเจ้าอโศกนั้นแต่เดิมก็ทรงมีทัศนะมีความเข้าใจเกี่ยว  
กับความหมายของทรัพย์และอำนาจเช่นเดียวกับคนทั่ว  
ไปส่วนมาก คือมองทรัพย์ว่าเป็นเครื่องบำรุงความสุข  
ทำให้มีความสุขสะดวกสบายพร้อม และมองอำนาจว่า  
เป็นเครื่องแสดงความยิ่งใหญ่ พร้อมทั้งเป็นเครื่องมือ  
หรือเป็นทางมาของความสุขสำราญยิ่งขึ้นไป ดังที่  
กษัตริย์เป็นอันมากในประวัติศาสตร์โลกพยายามแสวง  
หาความยิ่งใหญ่เพื่อจะได้มีชื่อว่าเป็นกษัตริย์ผู้เดียวใน  
ชมพูทวีป หรือในแผ่นดินนั้นๆ ตลอดจนกระทั่งได้ชื่อว่า  
เป็นราชาธิราชที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์โลก อันนี้  
เป็นความปรารถนาของผู้ที่มีอำนาจในประวัติศาสตร์

ของชาวโลกทั่วไป

พระเจ้าอโศกตอนแรกก็เป็นเช่นนั้นเหมือนกัน  
เพราะฉะนั้นพระเจ้าอโศกมหาราชจึงได้ยกทัพไปรุกราน  
ดินแดนแว่นแคว้นต่างๆ รบราฆ่าฟันทำสงคราม ทำให้ผู้  
คนล้มตายเป็นจำนวนแสน แม้แต่พี่น้องของพระองค์เอง  
ที่เป็นเจ้าชายต่างๆ เมื่อจะขึ้นครองราชย์ พระเจ้าอโศก  
ก็ได้สังหารเสียเป็นจำนวนร้อย อันนี้ก็เพื่อความยิ่งใหญ่  
เพื่อเสวยอำนาจ ความเป็นมาอย่างนี้เราจะเห็นว่าใน  
ประวัติศาสตร์โลกมีมากมาย พระเจ้าอโศกได้มีพฤติ-  
กรรมเช่นนี้มาแต่เดิม จึงได้ถูกขนานนามว่าจันหาโศก  
แปลว่าอโศกผู้ดูร้าย

### อารยชนมีจุดสนใจที่วิธีใช้ทรัพย์และอำนาจ

ต่อมาพระเจ้าอโศกมหาราชได้หันมานับถือพระ  
พุทธศาสนา เมื่อมานับถือพระพุทธศาสนาแล้วก็ยอม  
เรียนรู้อบรม แล้วก็รู้เข้าใจหลักพระไตรลักษณ์ว่า สิ่งทั้ง  
หลาย โดยเฉพาะที่เป็นวัตถุ รวมทั้งทรัพย์สินเงินทอง  
และอำนาจนั้น เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา  
เมื่อไม่เที่ยงเป็นอนิจจัง ก็ไม่มีสาระที่แท้จริงต่อชีวิต เมื่อ

พระเจ้าอโคมหาราชทรงมองเห็นแล้วว่าทรัพย์และอำนาจไม่ใช่ความหมายและสาระที่แท้จริงของชีวิต พระเจ้าอโคมจะปฏิบัติต่อทรัพย์และอำนาจอย่างไร พระองค์จะทรงทิ้ง สละ ไม่เอาพระทัยใส่กับทรัพย์และอำนาจนั้น หรือ หาได้เป็นเช่นนั้นไม่

ชาวพุทธที่ถูกต้องยอมมองดูความหมายของทรัพย์และอำนาจด้วยสายตาใหม่ และปฏิบัติต่อทรัพย์และอำนาจโดยธรรม เพราะฉะนั้น พระเจ้าอโคมหาราชจึงทรงมองเห็นว่าทรัพย์และอำนาจนั้น ถ้าเราใช้โดยสนองกิเลสด้วยความเห็นแก่ตัว มันก็เป็นเพียงเครื่องบำรุงบำเรอตนเอง และเป็นเครื่องสนองความปรารถนา ความยิ่งใหญ่ของตน แล้วก็ก่อความเดือดร้อนให้แก่เพื่อนร่วมโลก แต่ถ้าเราเอาทรัพย์นั้นมาเป็นเครื่องมือ มาเป็นช่องทางในการทำความดี ในการสร้างสรรค์บำเพ็ญประโยชน์ ทรัพย์และอำนาจนั้นก็จะเป็นเครื่องมือสร้างสรรค์ประโยชน์สุขได้เป็นอันมาก เพราะฉะนั้นพระเจ้าอโคมหาราชจึงทรงใช้ทรัพย์และอำนาจเป็นเครื่องมือหรือเป็นอุปกรณ์แห่งธรรม ธรรมก็คือหลักแห่งการทำ ความดี และการบำเพ็ญคุณประโยชน์

ต่อจากนั้นพระเจ้าอโคมหาราชก็ทรงเลกนโยบายที่เรียกว่าสังคามวิธี คือ การเอาชนะด้วยสงคราม เปลี่ยนเป็นธรรมวิธี คือการเอาชนะด้วยธรรมะ ได้แก่ การสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามและบำเพ็ญประโยชน์ ดังที่พระองค์ได้ทรงใช้ทรัพย์และอำนาจในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามไว้มากมาย

### ทรัพย์และอำนาจ เพื่อเป็นเครื่องมือของกิเลส หรือเพื่อเป็นอุปกรณ์ของธรรมะ

คนเรานั้นแม้จะเป็นคนที่มีความคิดดี ๆ มีคุณธรรม มีความรู้ แต่ถ้าไม่มีทรัพย์ ไม่มีเงินทอง ไม่มียศ ไม่มีบิรवार ไม่มีอำนาจ ความคิดที่ดี ๆ และความดีของเขานั้นก็ก่อประโยชน์ได้น้อย เพราะจะทำอะไรก็ได้จำกัดเพียงนิดหน่อย แต่ถ้าคนดี หรือคนมีสติปัญญาดีนั้นเป็นคนมีทรัพย์สินเงินทอง มีอุปกรณ์เครื่องช่วยเหลือต่าง ๆ มีอำนาจ มีบิรवार ความคิดดี ๆ สติปัญญาความสามารถนั้นก็เกิดผลออกเผยขยายกว้างขวางเป็นประโยชน์แผ่ไพศาล อันนี้คือคติที่จะต้องเลือกว่าเราจะใช้ทรัพย์เป็นอุปกรณ์ของกิเลส หรือจะใช้ทรัพย์เป็นอุปกรณ์ของธรรมะ

พระเจ้าอโศกมหาราชตอนแรกได้ใช้ทรัพย์และอำนาจเป็นอุปกรณ์ของกิเลส ก็ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นมากมาย แต่เมื่อพระองค์เปลี่ยนมาใช้ทรัพย์และอำนาจเป็นอุปกรณ์ของธรรมะ ทรัพย์และอำนาจนั้นก็ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างไพศาล จนพระเจ้าอโศกมหาราชได้กลายเป็นแบบอย่างของกษัตริย์ที่ดีงามเป็นมหาธรรมิกราช เพราะทรงใช้ทรัพย์สร้างโรงพยาบาล ซึ่งมีทั้งโรงพยาบาลคนและโรงพยาบาลสัตว์ สร้างถนนหนทาง ทรงให้การศึกษาแก่ประชาชน ทำนุบำรุงพระศาสนา สร้างวัดวาอารามที่เป็นศูนย์กลางการศึกษาของประชาชน ซึ่งสมัยนั้นมีทั้งภิกษุและภิกษุณี จนกระทั่งดำรับตำราประวัติศาสตร์สมัยนี้บอกว่า ประเทศอินเดียสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชมีอัตราส่วนคนรู้หนังสือสูงกว่ายุคปัจจุบันโดยสถิติที่เขาได้ประมาณไว้

พระเจ้าอโศกมหาราชได้ให้การศึกษาแก่ประชาชนอย่างกว้างขวาง และได้ทำนุบำรุงพระศาสนา เป็นองค์ศาสนูปถัมภกในการจัดสังคายนาร้อยกรองพระธรรมวินัย และได้ส่งพระศาสนทูตไปประกาศพระพุทธศาสนาในดินแดนต่างๆ ๙ สาย สายหนึ่งนั้นได้มายังดินแดนสุวรรณภูมิ

คือ พระโศณะและอุตตระ ที่เรามีความภาคภูมิใจกันว่าเป็นจุดกำเนิดแห่งพระพุทธศาสนาในดินแดนประเทศไทยในปัจจุบันนี้ จึงเห็นได้ว่า ถ้าเราไม่ได้พระเจ้าอโศกมาปฏิบัติต่อทรัพย์และอำนาจในความหมายที่ขอบธรรม แล้วเราก็คงจะไม่ได้เห็นพระพุทธศาสนาในดินแดนของเรา หรือคงจะเป็นไปได้ยาก เพราะฉะนั้นการใช้ทรัพย์เป็นอุปกรณ์ของธรรมะนี้จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง

พระเจ้าอโศกมหาราชถึงกับได้จารึกไว้ในหลักศิลาของพระองค์ตอนหนึ่งว่า ยศคือความยิ่งใหญ่ของเรานั้น ถ้าไม่เป็นเครื่องช่วยให้ประชาชนประพฤติธรรมแล้ว ก็หาประโยชน์อันใดมิได้ นี่คือคติของพระเจ้าอโศกมหาราช

### ทรัพย์ภายนอกมีคุณค่าและความหมาย เมื่อมีทรัพย์ภายในเป็นฐาน

การใช้ทรัพย์และอำนาจให้เป็นอุปกรณ์ของธรรมะนี้เป็นตัวอย่างอันหนึ่งที่แสดงถึงวิธีปฏิบัติต่อทรัพย์ให้ถูกต้อง แต่การที่พระเจ้าอโศกมหาราชและคนที่ดีงามทั้งหลายจะปฏิบัติต่อทรัพย์ที่เป็นวัตถุได้ถูกต้องนั้น ข้อสำคัญก็คือการมีคุณธรรมภายใน คุณธรรมภายในที่จะ

ทำให้เราประพฤติปฏิบัติต่อวัตถุทั้งหลายภายนอกถูกต้องนั้นก็เป็นทรัพย์เหมือนกัน ทางพระท่านถือว่าเป็นทรัพย์ภายใน คู่กับ ทรัพย์ภายนอก

ทรัพย์ภายนอก คือ ทรัพย์สินเงินทองต่างๆ ตลอดจนลาภสักการะนั้นประการหนึ่ง แต่ภายในใจของเรายังมีทรัพย์อีกประการหนึ่งคือทรัพย์ภายใน ที่ทางพระท่านเรียกว่าอริยทรัพย์ทรัพย์ภายในนี้มีมากมายหลายประการ

ทรัพย์นั้นเป็นเครื่องทำให้คนเรามีความสมบูรณ์ในตัวเอง จิตใจจะสมบูรณ์ได้ มีความมั่นใจก็เพราะมีทรัพย์ภายใน เรามีทรัพย์ภายนอกเราก็มีความมั่นใจภายนอก แต่ถ้าเรามีทรัพย์ภายในเราก็มีความมั่นใจภายใน อะไรคือทรัพย์ภายในที่ว่ามีหลายอย่างหลายประการ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้คือ

หนึ่ง ศรัทธาคือความเชื่อ ความมั่นใจ การมีความมั่นใจในหลักการอะไรบางอย่าง โดยเฉพาะคือหลักการแห่งความดีงาม ความเชื่อในการกระทำความดี ความเชื่อในกรรมดี ข้อนี้เป็นทรัพย์ที่สำคัญประการที่หนึ่ง ถ้าคนใดมีศรัทธาในกรรมดี ในการทำความดี คนนั้นก็มีความมั่นใจในตัวเอง จึงนับว่ามีทรัพย์ประการที่หนึ่ง ซึ่ง

จะเป็นทุนรองในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม พุทธศาสนิกชนมีศรัทธาในพระศาสนา มีความเชื่อมั่นในพระรัตนตรัยก็มีทรัพย์ประจำใจ

คนที่มีทรัพย์คือศรัทธานี้มีใจอบอุ่น มีสิ่งที่หล่อเลี้ยงใจ และทำให้ใจมีกำลังเข้มแข็ง ไม่ว่าเหนื่อย ไม่ว่าคนเดียวก็นั่งเหงา เพราะว่ามีศรัทธาประจำใจ แต่คนที่ไม่ศรัทธา ไม่มีความเชื่อ ไม่มีหลักการอะไรในจิตใจ ไม่มีเครื่องหล่อเลี้ยงใจ เวลาอยู่คนเดียวก็จะเหงา จะว่าเหนื่อยมาก เพราะฉะนั้นศรัทธานี้จึงเป็นหลักสำคัญสำหรับเป็นทรัพย์ประจำใจไว้

นอกจากศรัทธาคือความเชื่อแล้ว ก็คือความประพฤติดีงาม ความเป็นคนสุจริต การที่ได้ดำรงตนอยู่ในทางที่ถูกต้อง ไม่ได้ประพฤติตนเป็นคนเลวร้าย ความบริสุทธิ์สุจริตนี้ก็ทำให้เกิดความมั่นใจในตัวเอง เป็นทรัพย์ประการที่สอง ทางพระท่านเรียกว่าศีล

ต่อไปก็มีหิริโอตตปปะ คือความละอายบาป และความเกรงกลัวต่อบาป ซึ่งจะเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันใจเรา เป็นหลักประกันให้เราไม่ทำความชั่ว ไม่ทำความเสียหาย ทำให้เรามีความประพฤติอยู่ในครรลองด้วยดี

ต่อจากนี้ก็คือความรู้ที่ได้เล่าเรียนค้นคว้าและฝึกฝนอบรมมา ได้แก่ ความรู้ในวิชาการต่างๆ ความรู้ในวิชาหาเลี้ยงชีพ ตลอดจนความรู้ในศิลปวิทยาและความเชี่ยวชาญในกิจการงานต่างๆ ซึ่งเป็นทรัพย์สำคัญที่จะช่วยให้เราหาทรัพย์ภายนอกได้ด้วย อย่างน้อยคนที่มีวิชาความรู้ก็มีความมั่นใจในตัวเองและมีความพร้อมในการที่จะดำเนินชีวิตให้เป็นอยู่ด้วยดี

ประการต่อไปคือการรู้จักเสียสละ ความมีน้ำใจ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือบำเพ็ญประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์คนที่ดำเนินชีวิตโดยทำชีวิตของตนให้เป็นประโยชน์ ไม่อยู่ว่างเปล่า ก็เป็นคนที่มีความมั่นใจในตัวเองและมั่นใจอิมใจในความมีคุณค่าแห่งชีวิตของตน มีความสบายใจ อิมใจในตัวเองอยู่เสมอว่า ชีวิตของเรานี้มีค่าเป็นคุณประโยชน์แล้ว นับว่าเป็นทรัพย์ที่ทำให้เกิดความอุ่นใจอย่างสำคัญ

ประการต่อไปและข้อสุดท้ายที่ขาดไม่ได้ก็คือปัญญา ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่างๆ ความสามารถที่จะจัดทำดำเนินการสิ่งต่างๆ ให้ถูกต้อง ความรู้ที่จะแก้ปัญหา ความรู้เข้าใจเหตุผล เข้าใจโลกและชีวิตตามเป็นจริง อัน

นี้เป็นทรัพย์ประจำตัวที่สำคัญที่สุด

ทรัพย์ทั้งหมดเหล่านี้รวมแล้วก็มีสองอย่างด้วยกัน คือความรู้อย่างหนึ่ง และความดีอย่างหนึ่ง ความรู้และความดีนั้นแหละเป็นอริยทรัพย์เป็นทรัพย์ภายในที่สำคัญ คนเรามีทรัพย์ภายในแล้วก็จะทำให้ทรัพย์ภายนอกมีความหมาย ถ้าไม่มีทรัพย์ภายใน ไม่มีอริยทรัพย์ ทรัพย์ภายนอกก็จะเป็นความหมายอย่างแท้จริง

**ทรัพย์สินสำคัญ แต่เราต้องรู้ทัน**

**และข้ามพ้นจุดอ่อนของมัน**

มีความแตกต่างหลายประการระหว่างทรัพย์ภายนอกและทรัพย์ภายใน ทรัพย์ภายนอกที่เป็นวัตถุหรือทรัพย์สินเงินทองนั้น แม้จะเป็นสิ่งที่เป็นประโยชน์จำเป็นสำหรับชีวิตแต่มีข้อบกพร่องหลายประการดังกล่าวนมาแล้ว จะขอยกตัวอย่างเช่นว่า ทรัพย์ภายนอก คือ ทรัพย์สินเงินทองนั้นเป็นสิ่งที่สูญหายได้ โจรลักได้ เพราะฉะนั้นจึงต้องระวังรักษา เป็นเหตุให้เกิดความเป็นห่วงเป็นต้น แต่ทรัพย์ภายในคือความรู้และความดีนั้น ไม่สูญหาย ท่านบอกว่าโจรลักไม่ได้ ทรัพย์ภายในคือความรู้และความดี

นั้นไม่มีใครมาลักเอาไปได้ เราไม่ต้องกลัว ไม่ต้องรักษา มันไม่หายไปไหน มันอยู่กับตัวของเราเป็นของประจำ

ประการต่อไป ทรัพย์ภายนอกที่เป็นวัตถุทรัพย์สิน เงินทองนั้น ยิ่งใช้ยิ่งสิ้นเปลือง ยิ่งใช้ยิ่งหมดไป เราจะต้องหามาเพิ่ม ต้องหามาชดเชย แต่ทรัพย์ภายในคือ ความรู้และความดีนั้นตรงกันข้าม แทนที่จะใช้แล้วหมด หรือใช้แล้วสิ้นเปลือง กลับเป็นว่ายิ่งใช้ยิ่งเพิ่ม จะเห็นว่าคุณรู้ยิ่งใช้ยิ่งเพิ่ม ยิ่งมีความชำนาญ ยิ่งมีความชัดเจน ส่วนความดีก็เช่นกัน ยิ่งประพฤติกความดีนั้นก็ยิ่งเพิ่มพูนมากขึ้นเพราะฉะนั้นทรัพย์ภายในยิ่งใช้ยิ่งเพิ่ม

ประการต่อไป ทรัพย์ภายนอกนั้นไม่เป็นหลักประกันที่แท้จริงของชีวิต คนที่มีทรัพย์ภายนอกแต่ไม่มีทรัพย์ภายใน ไม่มีความรู้ ไม่มีความดี ไม่มีความขยันหมั่นเพียร แม้แต่มีทรัพย์อยู่แล้วเช่นบิดามารดาให้มา ก็ไม่สามารถรักษาทรัพย์นั้นไว้ได้ ส่วนทรัพย์ที่ยังไม่มีก็ไม่สามารถสร้างให้เกิดขึ้นได้ รวมความว่าทรัพย์ที่ยังไม่มีก็ไม่สามารถทำให้เกิดมี ทรัพย์ที่มีอยู่แล้วก็หมดสิ้นไป เพราะไม่รู้จักรักษา ไม่มีหนทาง ไม่มีความสามารถที่จะทำให้เกิดมีและรักษาไว้ได้ แต่คนที่มีทรัพย์ภายใน มี

ความรู้ มีความดีงาม มีความขยันหมั่นเพียร กลับมาช่วยสร้างช่วยรักษาทรัพย์ภายนอกด้วย ทรัพย์ที่มีอยู่แล้วก็รักษาไว้ได้ ทรัพย์ที่ยังไม่มีก็สามารถทำให้เกิดขึ้นมีขึ้นได้ เพราะฉะนั้นทรัพย์ภายในนี้จึงเป็นสิ่งที่สำคัญ ท่านจึงย้ำในเรื่องทรัพย์ภายในไว้ว่า จะต้องมีเป็นคู่กันกับทรัพย์ภายนอก

ประการต่อไปก็คือผลทางจิตใจ ดังได้กล่าวมาแล้วว่าทรัพย์ภายนอกนั้นเป็นไปด้วยความหวัง ความหวังนั้นอาจจะทำให้เกิดความมัวเมา จิตใจซุ่มมัว เศร้าหมองตลอดจนกระทั่งว่าในทางสังคมทำให้เกิดการทะเลาะวิวาทบาดหมาง ความแตกสามัคคีแย่งชิงกัน แต่ทรัพย์ภายในนั้นเราไม่ต้องหวัง มันอยู่ข้างในของเราเอง กลับออกมาทำให้คนช่วยเหลืออยู่ร่วมกันด้วยดี และมีแล้วก็ทำให้จิตใจผ่องใส

ที่สำคัญก็คือว่า ทรัพย์ภายนอกไม่สามารถทำให้คนเป็นคนดี หรือเป็นคนประเสริฐ ไม่สามารถทำคนให้หมดทุกข์ หมดกิเลสได้ ดังบาลีภาษิตที่ยกขึ้นเป็นบทตั้งในเบื้องต้นแห่งพระธรรมเทศานี้ว่า

น หิรัญญสุวณฺณเณน ปริกฺขิยนฺติ อาสว



แปลว่ากิเลสทั้งหลายจะสิ้นไปเพราะเงินทองก็หาไม่ แต่ทรัพย์ภายในนั้นทำให้คนเป็นคนดี ทำให้คนเป็นคนประเสริฐ ทำให้คนที่มีทุกข์ก็หมดทุกข์ ทำให้คนที่มีกิเลสก็หมดกิเลส แม้กระทั่งบรรลुพระนิพพานเป็นพระอรหันต์ก็ได้ เพราะฉะนั้นอริยทรัพย์นี้จึงเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ และในทางพระพุทธศาสนาท่านจึงเน้นความสำคัญของทรัพย์ภายในดังที่กล่าวมานี้

### มนุษย์ที่พัฒนา รู้จักสัมพันธ์ ทำให้ทรัพย์ทั้งนอกทั้งในเป็นปัจจัยแก่กัน

ถ้าคนเราปฏิบัติถูกต้อง ก็จะทำทรัพย์ให้เกิดขึ้นทั้งสองประการ คือทั้งทรัพย์ภายนอกและทรัพย์ภายใน และทรัพย์ทั้งภายนอกและภายในนี้ก็มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน คนที่มีทรัพย์ภายในเช่นความรู้และความดี ก็สร้างทรัพย์ภายนอกให้เกิดขึ้น คนที่มีทรัพย์ภายนอกเมื่อมีปัญญาและคุณธรรมคือมีความรู้และความดีที่ทำให้รู้จักปฏิบัติต่อทรัพย์ได้ถูกต้อง ก็อาศัยทรัพย์ภายนอกนั้นสร้างอริยทรัพย์ คือทรัพย์ภายในขึ้นอีก เช่นใช้ทรัพย์บำเพ็ญความเสียสละทำให้เกิดประโยชน์สร้าง

สรรค์ทำความดี อาศัยทรัพย์นั้นเป็นปัจจัยเกื้อหนุนในการสร้างความดีอื่นๆ ขึ้นไป ดังที่กล่าวมาแล้ว ก็เกิดมีอริยทรัพย์ขึ้นมาเป็นคู่กัน เพราะฉะนั้นในทางพระพุทธศาสนาจึงให้ความสำคัญทั้งสองอย่าง คือทั้งทรัพย์ภายนอกและทรัพย์ภายใน แต่ท่านเน้นความสำคัญของทรัพย์ภายในคืออริยทรัพย์

คนเรานี้มีชีวิตที่เกิดมาแล้วชาติหนึ่ง ทรัพย์ภายนอกเป็นวัตถุ เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง เกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมสลายไปเป็นของกลางๆ จะทำให้เกิดคุณก็ได้ เกิดโทษก็ได้ เพราะฉะนั้นจึงจะต้องปฏิบัติต่อทรัพย์ให้ถูกต้อง คือทำให้เกิดผลในทางที่เป็นประโยชน์มีคุณค่า แต่การที่จะทำให้สำเร็จผลได้อย่างนี้ก็คือการที่จะต้องมียทรัพย์ภายในขึ้นมาเป็นฐาน

เมื่อเรามีทรัพย์ภายใน คือ มีศรัทธา มีศีล มีhiri มีโธตตปปะ มีความรู้ มีความเสียสละ และมีปัญญาแล้ว ก็สามารถจะปฏิบัติต่อทรัพย์ภายนอกได้อย่างถูกต้อง และการปฏิบัติได้อย่างถูกต้องนี้ก็จะทำให้เกิดความเจริญงอกงามแก่ชีวิตทั้งตนเองและผู้อื่น คือทั้งส่วนบุคคลและแก่สังคม จนกระทั่งให้คุณค่าที่สูงที่สุดคือการ

เข้าถึงสิ่งที่ทางพระเรียกว่าโลกุตระธรรม

คนที่อยู่ในโลกนั้นเป็นธรรมดาว่าถึงแม้มีทรัพย์แล้ว ก็จะต้องตกอยู่ในกระแสความผันผวนปรวนแปรของสิ่งทั้งหลายที่เป็นอนิจจัง ดังชีวิตของคุณโยมผู้ล่วงลับที่ได้เล่ามาเป็นตัวอย่าง คือการที่แสวงหาสร้างสมทรัพย์ขึ้นมาแล้ว ต่อมาทรัพย์นั้นก็อาจจะเสื่อมลงไป มีจำนวนลดน้อยลง แต่ถ้าเรามีอริยทรัพย์ เช่นมีความขยันหมั่นเพียร และมีความรู้ความสามารถก็ไม่ใช่ไร เราก็สามารถจะรื้อพื้นฐานะ สร้างสรรค์ทรัพย์ภายนอกขึ้นใหม่อีกได้

### หลักประกันชีวิตขั้นสุดท้าย

#### คือทรัพย์ภายในแห่งความมีธรรม

นอกจากนั้นในขณะที่มีความผันผวนปรวนแปร เกิดมีความเปลี่ยนแปลงในชีวิตที่ท่านเรียกว่าโลกธรรมนั้น คนที่มีทรัพย์ภายในเป็นหลักประกัน ก็จะสามารถประคับประคองตนให้ผ่านโลกธรรมเหล่านั้น หรือผ่านพ้นความผันผวนปรวนแปรไปได้ด้วยจิตใจที่ติงาม จนกระทั่งว่าเมื่อถึงโลกุตระธรรม ก็ไม่ต้องกลัวโลกธรรม

โลกธรรมคือสิ่งที่มีประจำโลก ซึ่งเข้ามาผจญกับ

คนทุกคน มี ๘ ประการ กล่าวคือ

มีลาภ      เสื่อมลาภ      หรือได้      กับเสีย

มียศ      เสื่อมยศ

นินทา      สรรเสริญ

ความสุข      และความทุกข์

สิ่งเหล่านี้ท่านเรียกว่าโลกธรรม ซึ่งมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วดับไป มีความเปลี่ยนแปลงไม่แน่นอน

คนเราเมื่อประสบโลกธรรมฝ่ายดีที่น่าปรารถนา คือได้ลาภ ได้ยศ ได้สรรเสริญ ได้ความสุข ก็มักจะฟูหรือพอง โดยจะมีความร่าเริงโลดดีใจ เฝอยหยิ่ง แต่เวลาประสบโลกธรรมฝ่ายร้ายที่เป็นการสูญเสีย คือเสื่อมลาภ เสื่อมยศ ถูกนินทา และประสบทุกข์ ก็จะมีอาการที่ทางพระท่านเรียกว่าแฟบหรือยุบ แฟบหรือยุบก็คือหดหู่ มีความท้อถอย มีความเศร้าโศกเสียใจ มีความขุ่นมัว พุดให้เป็นภาพว่าแฟบพุบและยุบเหี่ยว สภาพเช่นนี้เป็นข้อพิสูจน์สภาพจิตใจของคนเรา ถ้าได้แค่พุบยุบพองตามโลกธรรมอย่างที่ว่ามานี้ ก็เป็นเพียงปุถุชนที่ยังอ่อนปัญญา ไม่ใช่เป็นอารยชน และการที่เรามีทรัพย์ภายในนั้นจะไม่ช่วย ถ้าเราไม่พัฒนาให้เกิดทรัพย์ภายใน



ขึ้นมานำใจ

ส่วนคนที่มีทรัพย์ภายใน เมื่อมาเผชิญกับโลกธรรม ความผันผวนปรวนแปรเข้า ก็จะมีจิตว่างใจของตนได้ถูกต้อง ประดับประดาชีวิตให้ผ่านพ้นความผันผวนไปด้วยดี นอกจากนั้นยังสามารถได้ประโยชน์จากโลกธรรมเหล่านี้ด้วย ได้ประโยชน์อย่างไร คนที่มีทรัพย์ภายใน มีความรู้ มีความดีงาม วางจิตใจถูกต้องแล้ว จะได้ประโยชน์ทั้งจากโลกธรรมฝ่ายร้ายและโลกธรรมฝ่ายดี

โลกธรรมฝ่ายเสื่อม ที่เป็นการสูญเสียอย่างที่กำลังกล่าวแล้ว คือความเสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา และความทุกข์นั้น คนทั่วไปเมื่อประสบแล้วย่อมมีความเศร้าโศกเสียใจ อันนั้นเป็นธรรมดาของปุถุชน แต่คนที่เรียนรู้ธรรมะดีแล้วจะพัฒนาจิตใจของตนเองให้ปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างถูกต้อง และกลับได้ประโยชน์ ได้ประโยชน์อย่างไร ก็คือมองว่าการสูญเสีย หรือเคราะห์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเองนั้น เป็นบทพิสูจน์ เป็นบททดสอบความเข้มแข็งของเรา และเป็นเครื่องฝึกฝนพัฒนาตัวของเราด้วย

คนเราที่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ ย่อมต้องเผชิญทั้งปัญหา และผลสมปรารถนาที่เป็นความดีงาม ความรุ่งเรือง และ

ความสำเร็จต่างๆ เมื่อประสบความสำเร็จนั้นไม่เป็นไร ก็ดีใจ แต่เมื่อประสบปัญหาอุปสรรค ถ้าเราเสียใจ ก็ไม่ได้ประโยชน์อะไร และยังเป็นการทำร้ายตัวเองอีกด้วย อารยชนรู้ตระหนักว่า คนที่จะประสบความสำเร็จในชีวิต ก็คือคนที่สามารถแก้ปัญหาได้ และพัฒนาตนเองด้วยการใช้สติปัญญาความสามารถในการแก้ปัญหา เมื่อเคราะห์เกิดขึ้นเมื่อปัญหาเกิดขึ้นจึงเป็นบททดสอบตัวเอง ทดสอบความสามารถและเป็นดั่งเวทีที่ฝึกฝนตนให้พัฒนา

คนที่มีสติปัญญา มีธรรมก็ไม่ห่อหุ้ม เมื่อเผชิญความทุกข์ เกิดความสูญเสียขึ้นมา ก็ถือเป็นบททดสอบความเข้มแข็งมั่นคงและฝึกที่จะใช้ความสามารถพัฒนาตัวเองให้ดียิ่งขึ้น เท่ากับเป็นโอกาส เพราะคนเราถ้าไม่มีโอกาสได้ผ่านอุปสรรคและการทดสอบหรือปัญหา ก็จะไม่มีความเข้มแข็ง สติปัญญาความสามารถเมื่อไม่ได้ใช้ก็จะไม่ได้พัฒนา แต่เมื่อพบอุปสรรคพบปัญหาแล้ว ก็สามารถพัฒนาตนเองให้เข้มแข็ง เพราะฉะนั้นอุปสรรคและปัญหาตลอดจนความทุกข์ต่างๆ นี่จึงเป็นโอกาส เท่ากับว่าเป็นโชค คือเป็นโอกาสที่เราจะได้พัฒนาความสามารถของตนเอง อย่างน้อยก็ได้ทดสอบตัวเอง และถ้า

เราผ่านไปได้ ชีวิตของเราก็จะยิ่งเจริญงอกงาม

### นักพัฒนาที่แท้ เจอทุกข์ยิ่งได้ธรรม เจอปัญหายิ่งได้ปัญญา

ทีนี้ในทางที่ตรงข้าม เมื่อประสบโลกธรรมที่เป็นฝ่ายดีงามที่น่าปรารถนา คนที่ไม่ได้พัฒนาตัวเอง ไม่รู้ธรรมก็หลงไหลไปตามสิ่งเหล่านั้น มัวเมา บางทีมัวแต่ลุ่มหลงมัวเมาในการได้และในความเจริญงอกงามเหล่านั้น สิ่งที่น่าปรารถนาเหล่านั้น สิ่งที่เป็นความเจริญรุ่งเรืองนั้น กลับกลายเป็นโทษต่อตัวเอง เพราะความหลงไหลมัวเมานั้นทำให้ชีวิตตกต่ำลง หรือกลับใช้ทรัพย์ ยศ อำนาจในการเบียดเบียนข่มขู่ ตลอดจนดูถูกดูแคลนผู้อื่น เป็นต้น แต่สิ่งเหล่านี้ไม่เที่ยงแท้แน่นอนแล้วก็ผ่านไป เมื่อความรุ่งเรืองเจริญงอกงามผ่านไปแล้ว ชีวิตของตนก็จะมีสิ่งที่จะมาช่วยพยุงไว้ ก็จะมีชีวิตตกต่ำมาก เมื่อเสียแล้วก็สูญสิ้นทั้งหมด

ส่วนคนที่รู้ธรรมแล้ว มีทรัพย์ภายใน เมื่อพบกับความได้ ความเจริญงอกงาม ความรุ่งเรือง ความสำเร็จ ก็จะถือเป็นโอกาสว่าตนเองได้ช่องทางในการที่จะสร้าง

สรรค์ความดีอื่นๆ ขึ้นไป เรามีทรัพย์ก็ใช้ทรัพย์เพื่อทำความดียิ่งขึ้นไป เรามีอำนาจก็ใช้เป็นช่องทางในการทำ ความดี สร้างไมตรี สร้างประโยชน์ไว้แก่ผู้คนทั้งหลาย แม้ในกาลข้างหน้ามีเหตุเป็นไปตนเองตกต่ำก็ไม่ใช่ไร เพราะได้ทำความดีไว้แล้ว ความเจริญที่เกิดขึ้น เราได้ใช้ประโยชน์ไปแล้ว และเหลือทั้งความดีและประโยชน์นั้นไว้ นอกจากนั้นก็มักให้มีคนที่จะมาช่วยเหลือเกื้อกูล

เป็นอันว่า ไม่ว่าโลกธรรมฝ่ายดีหรือฝ่ายร้ายก็ตาม ถ้าเกิดแก่คนที่ไม่รู้ธรรมแล้วเป็นโทษได้ทั้งสิ้น แต่โลกธรรมที่เป็นความผันผวนในชีวิตเดียวกันนั้น ไม่ว่าดีหรือว่าร้าย ถ้าเกิดแก่ผู้มีปัญญา เป็นคนมีธรรมแล้วก็กลายเป็นดีทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นในทางพระพุทธศาสนาท่านจึงไม่กลัวความทุกข์ ทุกข์สุขเกิดขึ้นถ้าปฏิบัติต่อมันให้ถูก เรามีแต่ได้อย่างเดียว

พระภิกษุและภิกษุณีในพระพุทธศาสนา บรรลุธรรมเพราะความทุกข์นั้นมีมากมาย คนเราถ้ารู้จักปฏิบัติให้ถูกต้อง ความทุกข์อาจจะทำให้เราถึงกับบรรลุพระนิพพานก็ได้ เพราะฉะนั้น จะได้หรือจะเสียจึงอยู่ที่ว่าเราปฏิบัติได้ถูกต้องหรือไม่ ถ้าจะปฏิบัติได้ถูกต้องก็เพราะ

เหตุที่มีทรัพย์ภายใน คนที่มีทรัพย์ภายในดังที่กล่าวมา คือมีธรรมแล้ว จัดว่าเป็นอารยชน จะปฏิบัติต่อทรัพย์ภายนอกได้ถูกต้องด้วย การปฏิบัติต่อโลกธรรมถูกต้อง ท่านถือว่าเป็นมงคลอันสูงสุด เป็นชัยชนะอันสูงสุด ดังพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ในมงคลสูตรว่า

มูญสุตส โลกธมฺเมหิ จิตฺตํ ยสฺส น กมฺปติ  
อโสภํ วิรชํ เหม เอตมมฺงฺคฺลมฺหุตฺตมํ

แปลความว่า ผู้ใดถูกโลกธรรมกระทบแล้ว มีจิตใจไม่หวั่นไหว ไร้ธุลีมลทิน ยังมีความผ่องใสอยู่ได้ เป็นจิตเกษมปลอดโปร่ง นั่นคือมงคลอันสูงสุด เป็นชัยชนะอันสูงสุด

### ชัยชนะสูงสุด ที่ทำให้ชีวิตสมบูรณ์

คนเราอยู่ในโลกนั้น หลายคนอาจจะประสบความสำเร็จ มีชัยชนะทุกอย่างทุกประการ แต่ในที่สุดมาแพ้อะไร ก็แพ้อารมณ์ในใจของตนเอง แม้จะเป็นราชา เป็นจักรพรรดิ เป็นผู้มียอำนาจยิ่งใหญ่ หรือเป็นเศรษฐี มหาเศรษฐีมีทรัพย์มหาศาล ชนะมาทั่ว ประสบความสำเร็จมาทั่ว แต่มาแพ้อารมณ์ในใจของตนเอง ไม่รู้จะเอาชนะ

อย่างไร เพราะฉะนั้นชัยชนะในใจของเราจึงเป็นสิ่งสำคัญ ที่จะเป็นความสำเร็จ ซึ่งจะทำให้มีความสุขได้อย่างแท้จริง

ทำอย่างไรเราจึงจะมีชัยชนะที่แท้จริง คือชนะทั้งภายในและภายนอก ชัยชนะที่แท้ที่จะไม่ก่อให้เกิดเวรภัย ไม่ก่อให้เกิดการเบียดเบียน ก็คือชัยชนะภายใน ด้วยการชนะอารมณ์ในใจของตนเอง หรือชนะใจของตนเอง ทำจิตใจให้ไม่หวั่นไหวได้ ลองพิสูจน์ตนเองอยู่เสมอด้วยอารมณ์ต่างๆ ที่เข้ามากระทบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี่แหละ เมื่อมันเข้ามาแล้ว เราถูกมันกระทบ ถ้าใจเราไม่หวั่นไหว เรารักษาใจของเราให้ผ่องใสเบิกบานสดชื่นได้เสมอ อันนี้คือชัยชนะที่สำคัญ เป็นชัยชนะอันสูงสุด

พุทธศาสนิกชนรู้หลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าดังกล่าวนี้อยู่แล้ว พึงพยายามสร้างทรัพย์ภายในให้เกิดขึ้น เมื่อตนเองประสบความสำเร็จในการสร้างทรัพย์ ยศ ตำแหน่งฐานะภายนอกแล้วก็ไม่หยุดอยู่เพียงเท่านั้น ไม่ลุ่มหลงมัวเมา แต่ใช้ทรัพย์ภายนอกนั้นเป็นปัจจัยเกื้อหนุนในการที่จะพัฒนาสร้างสรวงสวรรค์ภายในให้เกิดคุณธรรม ความดี และปัญญาความรู้ขึ้นมา

เมื่อนั้นก็จะมีทรัพย์สมบูรณ์ทั้งภายนอกและภายใน จะเป็นชีวิตที่สมบูรณ์จะมีความสำเร็จทั้งภายนอกและภายใน มีชัยชนะอันสูงสุดดังที่อาตมภาพได้กล่าวมา

วันนี้ ท่านสาธุชนทั้งหลาย มีโยมคณะท่านเจ้าภาพ เป็นต้น เป็นประธาน ได้มาน้อมรำลึกถึงท่านผู้ล่วงลับ ผู้มีพระคุณและเป็นที่เคารพนับถือ คือคุณโยมน้ำทอง และคุณโยมเอิบสิริ คุณวิศาล ว่าท่านจากเราไปแล้ว ชีวิตของท่านนั้นมีอะไรให้เป็นแบบอย่างหลายประการ เพราะว่าท่านมีอายุอยู่ยืนยาวนานมาก และชีวิตของท่านก็ได้ผ่านมาทั้งโลกธรรมฝ่ายร้าย และฝ่ายดี การที่ท่านได้สามารถเอาชนะลุล่วงโลกธรรมฝ่ายร้ายมาแล้ว ประคับประคองตนจนกระทั่งสร้างฐานะให้มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นได้ และนอกจากนั้นเมื่อประสบความสำเร็จแล้วยังใช้จ่ายทรัพย์ในการบำเพ็ญประโยชน์ดังกล่าวมา ก็ต้องนับว่าท่านมีทั้งทรัพย์ภายนอกทั้งทรัพย์ภายใน เพราะฉะนั้นอย่างน้อยท่านก็เป็นตัวอย่างแก่ผู้ที่มีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน เป็นเครื่องเตือนใจเราให้ระลึกถึงคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ให้สร้างสรรค์ทรัพย์ทั้งภายนอกและภายใน ทั้งทรัพย์ที่เป็นวัตถุและทั้งอริยทรัพย์ให้

เกิดมีขึ้น แล้วชีวิตก็就会有ความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป

บัดนี้ อาตมภาพขออนุโมทนาในบุญกุศล ทั้งฝ่ายของท่านเจ้าภาพ และโยมผู้ล่วงลับไปแล้ว ในฝ่ายของท่านผู้ล่วงลับก็ขออนุโมทนาในกุศลความดีงามต่างๆ ที่ท่านได้บำเพ็ญไว้ โดยเฉพาะคือการที่ท่านได้สละทรัพย์บำเพ็ญประโยชน์แก่อุปการะสาธารณะ อันได้แก่เรื่องของโรงพยาบาล เรื่องการศึกษา และเรื่องของการสังคมสงเคราะห์ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว และอนุโมทนาต่อท่านผู้ยังมีชีวิตอยู่ ที่มีความกตัญญูทศเวทที่ประกอบด้วยญาติธรรม มาน้อมรำลึกถึงท่านผู้มีพระคุณ ท่านผู้ใหญ่ที่ล่วงลับไปแล้ว และได้ชวนชวายเป็นการที่จะบำเพ็ญกุศลอุทิศแก่ท่าน

เมื่อได้ทำหน้าที่ของตนเช่นนี้แล้ว ก็พึงมีความสบายใจว่า กิจที่พึงทำเราได้ทำแล้ว เมื่อสบายใจเช่นนี้ก็ทำให้จิตใจปลอดโปร่ง ผ่องใส มีความสงบได้ และเมื่อได้ทำบุญกุศลแล้วจิตใจก็มีความชื่นบาน จิตใจที่ชื่นบานผ่องใส มีความอิมใจในบุญ ในความดีที่บำเพ็ญในการทำสิ่งที่ถูกต้องนี้ ก็เป็นทุนส่วนที่จะน้อมอุทิศให้แก่ท่านผู้ล่วงลับ

เพราะฉะนั้น ในโอกาสนี้อาตมภาพขอเชิญชวน  
 คุณโยมเจ้าภาพ พร้อมทั้งญาติมิตรทั้งหลายได้น้อมใจ  
 อุทิศส่วนกุศลที่ได้บำเพ็ญมาให้แก่ คุณโยมน้ำทอง และ  
 คุณโยมเอิบสิริ คุณวิศาล ขอให้ท่านแม่สถิตอยู่ใน  
 สัมปรายภพแดนใด ได้ล่วงรู้ถึงการบำเพ็ญกุศลของลูก  
 หลานและน้อง เป็นต้นแล้ว จงได้อนุโมทนาให้สำเร็จเป็น  
 วิปากสมบัติในภพนั้นๆ สืบต่อไป และขอให้ท่านเจ้าภาพ  
 ทั้งหลายทั้งปวงจงเป็นผู้เจริญด้วยจตุรพิธพรชัย มีความ  
 ร่มเย็นงอกงามในพระธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า  
 โดยทั่วกัน

วิสันนาพระธรรมเทศนาพอสมควรแก่เวลา ยุติลง  
 แต่เพียงนี้ เอวัง ก็มี ด้วยประการฉะนี้

## ชีวิตที่สมบูรณ์

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

## นำเรื่อง

อาตมาคณะพระสงฆ์ที่ได้จรมา เรียกว่าเป็นพระอาคันตุกะ  
ทั้ง ๓ รูป ขออนุโมทนาโยมญาติมิตรทุกท่านที่มาประชุมกันในที่นี้  
เพื่อร่วมกันทำบุญถวายภัตตาหาร ในโอกาสที่คุณหมอฟ่อบ้าน และ  
แม่บ้าน พร้อมทั้งลูกชายลูกสาว ได้เป็นเจ้าภาพผู้นิมนต์ ถือว่า  
เป็นการทำบุญบ้านไปในตัว นอกจากถวายภัตตาหาร ก็ได้ถวาย  
อุปถัมภ์เสนาสนะที่พักแรมค้างคืนด้วย เรียกว่าเป็นการอุปถัมภ์ด้วย  
ปัจจัยสี่ ทางฝ่ายโยมญาติมิตรทั้งหลาย ก็มิ้น้ำใจเกื้อกูล โดยเฉพาะ  
ก็มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา เมื่อทราบข่าวว่ามีพระสงฆ์เดินทางมา  
ถึง ก็มิ้น้ำใจประกอบด้วยไมตรีธรรม พวกกันมาอุปถัมภ์ถวายกำลัง

---

\* ธรรมกถา ที่บ้านของ น.พ.สมชาย กุลวัฒนพร ณ Saddle River,  
New Jersey, USA. วันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๓๗

## ทำบุญเพื่ออะไร?

ในการถวายกำลังแก่พระสงฆ์ที่เรียกว่าทำบุญนี้ ใจของเรามุ่งไปที่พระศาสนา คือจุดรวมใจหรือเป้าหมายของเราอยู่ที่พระศาสนา หมายความว่า เราถวายทานแก่พระสงฆ์ก็เพื่อให้ท่านมีกำลัง แล้วท่านจะได้ไปทำงานพระศาสนาต่อไป

งานพระศาสนา เราเรียกกันว่าศาสนกิจ แปลง่ายๆ ก็คือกิจพระศาสนา งานพระศาสนาหรือศาสนกิจนั้น โดยทั่วไปมี ๓ ประการ คือ

๑. การเล่าเรียนคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
๒. การปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คือ เอาคำสั่งสอนนั้นมาใช้ มาลงมือทำให้เกิดผลจริง
๓. การนำคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไปเผยแผ่สั่งสอน คือ เมื่อตนเองเรียนรู้และปฏิบัติได้แล้ว ก็เอาไปแจกจ่ายให้ประชาชนได้รู้และปฏิบัติตาม

งานพระศาสนา หรือศาสนกิจทั้งหมดนี้ ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน พุทธตามสำนวนของพระว่า เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก อันนี้เป็นหลักการและวัตถุประสงค์ของพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตาม การที่พระสงฆ์จะทำกิจสามอย่างเหล่านี้ได้ดีนั้น

ท่านควรจะต้องท่วงท้วงในเรื่องของวัตถุ หรือเรื่องของปัจจัยสี่ และควรจะต้องการสิ่งเหล่านั้นให้น้อยด้วย เพื่อทำตัวให้โยมเลี้ยงง่าย เมื่อญาติโยมดูแลอยู่ และเมื่อพระสงฆ์ก็ไม่มีวุ่นวายกับวัตถุแต่ตั้งใจทำหน้าที่อยู่อย่างนี้ ก็จะทำให้พระศาสดาดำรงอยู่ เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนต่อไป

มองในด้านการอุปถัมภ์บำรุง เมื่อญาติโยมอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์พอดี ก็ทำให้พระสงฆ์สามารถทำกิจที่ว่ามาเมื่อกี้ คือ เล่าเรียน ปฏิบัติ และเผยแผ่สั่งสอนได้เต็มที่ เมื่อพระสงฆ์ทำหน้าที่ของตนดีแล้ว พระศาสดาดำรงอยู่ ก็ทำให้เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน ฉะนั้น ญาติโยมที่อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ก็คือได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา จึงถือว่ามีส่วนร่วมในการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาด้วย

ทีนี้ก็ถามให้ถึงวัตถุประสงค์สุดท้ายว่า เราทำบุญอุปถัมภ์พระสงฆ์ บำรุงพระศาสนาเพื่ออะไร ก็ตอบอย่างที่พูดมาแล้วว่า พระศาสนาก็จะดำรงอยู่และเจริญมั่นคง เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน มนุษย์จะได้มีชีวิตที่ดีงาม สังคมจะได้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข จุดหมายขั้นสุดท้ายของเราอยู่ที่นี้

ฉะนั้น ในเวลาที่ทำบุญนี้ ใจอย่าติดอยู่แค่พระ ใจเราจะต้องมองยาวต่อออกไปถึงพระศาสนา เมื่อทำบุญก็มุ่งหมายใจและอิมใจว่า โอ! พระศาสนาของเราจะได้ดำรงอยู่ยั่งยืนมั่นคงต่อไป ประโยชน์สุขจะได้เกิดแก่มนุษยชาติเวลาทำบุญเราต้องทำใจนี้กันอย่างนี้อยู่เสมอ



เมื่อทำอย่างนี้ กิจกรรมทุกครั้งของญาติโยมก็จะพุ่งไปรวมกันที่ศูนย์เดียวกัน คือพระศาสนาและประโยชน์สุขของประชาชน ถ้าทำอย่างนี้ใจของแต่ละท่านก็จะขยายกว้างออกไป อันนี้แหละเป็นสิ่งที่ทำให้ใจเราเกิดปีติว่า เออ! ครั้งนี้ เราก็ได้มีส่วนร่วมอีกแล้วนะ ในการทำนุบำรุงพระศาสนาและสร้างเสริมประโยชน์สุขแก่มวลมนุษย์ แล้วเราก็เกิดความอิมใจ

สำหรับวันนี้ญาติโยมทั้งหลายก็ได้อุปถัมภ์บำรุงตามหลักการที่กล่าวมาแล้ว อย่างน้อยก็ได้มีน้ำใจเกื้อกูลต่อพระสงฆ์ที่จรมมาเวลาเห็นพระสงฆ์ไปที่ไหน ญาติโยมก็มีใจยินดี เรียกว่าเป็นการเห็นสมณะ ในมงคลสูตรก็กล่าวว่า การเห็นสมณะนั้น เป็นมงคลอันอุดม

ที่ว่าเป็นมงคล ก็เพราะว่า สมณะนั้นเป็นผู้สงบ สมณะที่ประพฤติปฏิบัติถูกต้อง เป็นผู้ที่สงบ ไม่มีเวรไม่มีภัยแก่ใคร และเป็นผู้ทำงานหรือทำหน้าที่อย่างที่ดีที่กล่าวมา ญาติโยมชาวไทยเรา呢 ได้มีประเพณีวัฒนธรรมอย่างนี้มาตลอด เวลาเห็นพระเราก็สบายใจ มีจิตใจยินดี แล้วก็แสดงน้ำใจ เพราะฉะนั้นพระสงฆ์ไปไหนก็ปรากฏว่าได้เห็นน้ำใจของโยมญาติมิตรนี้เป็นอย่างนี้กันทั่ว เช่นอย่างที่นี่โยมญาติมิตรก็อยู่กันหลายแห่งหลายที่ คุณหมอแจ้งข่าวไป พอรู้ข่าวก็มากัน อันนี้ก็เป็นประจักษ์พยานของความมีน้ำใจ มีศรัทธา และมีเมตตาธรรม อาตมาก็ขออนุโมทนาด้วย

## ชีวิตที่สมบูรณ์

### อย่ามองข้ามความสำคัญของวัตถุ

การทำบุญวันนี้ เจ้าภาพถือว่าเป็นการทำบุญบ้านด้วย บ้านเป็นอย่างหนึ่งในสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตที่เรียกว่าปัจจัยสี่ กล่าวคือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค

ปัจจัยสี่เป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาก ในพระพุทธศาสนาท่านไม่มองข้ามความสำคัญข้อนี้ แม้แต่ในชีวิตของพระสงฆ์ วินัยของพระนี้ตั้งครี้งตั้งค่อน ว่าด้วยเรื่องปัจจัยสี่ ในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้น เริ่มต้นทีเดียวท่านว่าจะต้องจัดสรรเรื่องปัจจัยสี่ให้เรียบร้อย ไม่อย่างนั้นแล้วมันจะยุ่ง แต่ถ้าจัดได้ดีแล้วมันจะเป็นฐาน ทำให้เราสามารถก้าวไปสู่ชีวิตที่ดั่งงาม มีการพัฒนาอย่างอื่นต่อไปได้ ขอให้มองดูวินัยของพระเป็นแบบอย่างในเรื่องนี้



อย่างไรก็ตาม ปัจจัยสี่ก็มีความสำคัญอยู่ในขอบเขตหนึ่ง คือ พระพุทธศาสนาไม่ได้ยุติแค่นั้น แต่ท่านให้ถือเป็นฐานที่สำคัญ สำคัญแต่ไม่ใช่ทั้งหมด ความสำคัญนี้บางทีบางคนไปสับสนกับคำว่าทั้งหมด บางคนก็ไม่เห็นความสำคัญของวัตถุเอาเสียเลย อย่างนั้นไม่ถูกต้อง ให้ระลึกถึงว่า คำสอนของพระพุทธศาสนานี้จะครบทั้งหมดต้องเป็นพระธรรมวินัย คือ ต้องประกอบด้วยธรรมและวินัย ครบทั้งสองอย่างจึงจะเป็นพระพุทธศาสนา

วินัยนั้น ก็ว่าด้วยเรื่องที่ว่ามานี้แหละ คือ การจัดสรรในด้านวัตถุหรือรูปธรรม เรื่องระเบียบชีวิต และระบบกิจการ ทั้งของบุคคล ชุมชน และสังคมทั้งหมดเกี่ยวกับเรื่องความเป็นอยู่ และสภาพแวดล้อม เริ่มตั้งแต่เรื่องปัจจัยสี่เป็นต้นไป ฉะนั้นในการดำเนินชีวิตของชาวพุทธจึงต้องให้ความสำคัญกับเรื่องปัจจัยสี่ ว่าเราจะดำเนินการกับปัจจัยสี่ จัดสรรมันอย่างไร เพื่อให้เป็นฐานที่มั่นคง เราจะได้ก้าวต่อไปด้วยดี ดำเนินการพัฒนาไปสู่ด้านจิต และด้านปัญญา

ในเรื่องปัจจัยสี่นี้ เมื่อเราจัดการได้ถูกต้องดีแล้ว เช่นอย่างเรื่องที่อยู่อาศัย เมื่อเรามีบ้านเรือนเป็นหลักเป็น

แหล่งและจัดสรรได้ดี มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย นำอยู่อาศัย ก็ทำให้เราดำเนินชีวิตได้สะดวก มีความสบาย มีความมั่นคงในชีวิต ต่อจากนั้นจะทำกิจการอะไรต่างๆ ก็ทำได้สะดวก ไม่ต้องมัวกังวลห่วงหน้าพะวงหลัง จึงเกื้อกูลแก่การทำอะไรต่ออะไรต่อไปที่เป็นสิ่งดีงามและเป็นประโยชน์กว้างขวางยิ่งขึ้น เราจึงอาศัยความเรียบร้อยในเรื่องปัจจัยสี่นี้แหละเป็นฐานที่ดีที่จะก้าวไปสู่ชีวิตดีงามมีความสุข ที่เรียกว่า *ชีวิตที่สมบูรณ์*

### จุดเริ่มต้นคือ ประโยชน์สุขขั้นพื้นฐาน

ทุกคนอยากมีชีวิตที่สมบูรณ์ ชีวิตที่สมบูรณ์นั้นเป็นอย่างไร เราลองมาดูคำสอนของพระพุทธศาสนา ท่านสอนไว้แล้วว่าชีวิตที่สมบูรณ์นั้นต้องประกอบด้วยประโยชน์สุขในระดับต่างๆ ประโยชน์สุขนี้แหละเป็นจุดมุ่งหมายของชีวิต หมายความว่า ชีวิตของเรามีจุดมุ่งหมาย หรือมีสิ่งที่ควรเป็นจุดมุ่งหมาย

ชีวิตเกิดมาทำไม? ตอบไม่ได้สักคน เราเกิดมาเราตอบไม่ได้ว่าชีวิตของเราเกิดมามีจุดมุ่งหมายอย่างไร ไม่

มีใครตอบได้ เพราะว่าเวลาเราจะเกิดเราไม่ได้ตั้งจุดมุ่งหมายไว้ เราก็เลยบอกไม่ได้ เมื่อเราเกิดมานั้นเราไม่รู้ตัวด้วยซ้ำ เพราะฉะนั้นเราจึงไม่สามารถตอบได้ว่าจุดมุ่งหมายของชีวิตคืออะไร แต่พระพุทธศาสนาสอนไว้ว่า มีสิ่งที่จะต้องเป็นจุดมุ่งหมายแห่งชีวิตของเรา จุดหมายนี้ก็เป็นเรื่องของประโยชน์และความสุขท่านแบ่งไว้เป็น ๓ ระดับ

ระดับที่ ๑ คือประโยชน์สุขที่ตามองเห็น ซึ่งเป็นเรื่องวัตถุหรือด้านรูปธรรม ถ้าจะสรุป ประโยชน์สุขในระดับต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ตามองเห็น ก็จะมี

- ๑) มีสุขภาพดี มีร่างกายแข็งแรง ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย เป็นอยู่สบาย ใช้งานได้ดี
- ๒) มีทรัพย์สินเงินทอง มีกิจการงานอาชีพเป็นหลักฐาน หรือพึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ เรื่องนี้ก็สำคัญ พระพุทธเจ้าสอนไว้มากมายในเรื่องทรัพย์สินเงินทองว่าจะหาอย่างไร จะจัดอย่างไร และจะใช้จ่ายอย่างไร
- ๓) มีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์ หรือมีสถานะในสังคม เช่น ยศศักดิ์ ตำแหน่ง ฐานะ ความมีเกียรติ มีชื่อเสียง การได้รับยกย่อง

หรือเป็นที่ยอมรับในสังคม รวมทั้งความมีมิตรสหายบริวาร

- ๔) สุดท้ายที่สำคัญสำหรับชีวิตคฤหัสถ์ก็คือ มีครอบครัวที่ดีมีความสุข

ทั้งหมดนี้ เป็นประโยชน์สุขระดับต้น ซึ่งตามองเห็น ท่านบัญญัติศัพท์ไว้เฉพาะ เรียกว่า *ภิกฺขุธัมมิกัตถะ* แปลว่าประโยชน์ปัจจุบัน หรือประโยชน์ที่ตามองเห็น เป็นประโยชน์ที่มองเห็นเฉพาะหน้า และเป็นฐานที่มั่นคงระดับแรก ทุกคนควรทำให้เกิดขึ้น ถ้าใครขาดประโยชน์ระดับนี้แล้วจะมีชีวิตที่ลำบาก มีชีวิตอยู่ในโลกได้ยาก และจะก้าวไปสู่ความสุขหรือประโยชน์ในระดับสูงขึ้นไปก็ติดขัดมาก

ฉะนั้น ถ้าเราอยู่ในโลก ก็ต้องพยายามสร้างประโยชน์สุขในระดับต้นนี้ให้ได้ พอมีแล้วก็สบาย และสิ่งเหล่านี้ก็เนื่องกัน พอเรามีสุขภาพดี เราก็หาเงินหาทองได้สะดวกขึ้น ถ้าเรามีความสุขกับเรื่องเจ็บไข้ได้ป่วย เราก็ไม่มีเวลาที่จะทำมาหาเลี้ยงชีพ แล้วก็สิ้นเปลืองด้วย บางทีทรัพย์สินที่หามาได้ก็หมดไปกับเรื่องเจ็บป่วย ทีนี้พอเรามีร่างกายแข็งแรงสุขภาพดี เราก็ทำงานการหาเงินทองได้

แต่ไม่ใช่พอแค่นั้นนะ เพียงแค่ร่างกายได้อย่างเดียวไม่พอ แต่อย่างน้อยมันก็เป็นฐานไว้ก่อน

ทีนี้ เมื่อมีทรัพย์สินเงินทองแล้ว ฐานะในสังคมก็มักพุ่งมาด้วย เพราะตามค่านิยมในสังคมโดยทั่วไปนี้ พอใครมีทรัพย์สินเงินทองก็มักเป็นที่ยอมรับในสังคม กลายเป็นคนมีสถานะ ได้รับการยกย่อง มีเกียรติ ไปไหนก็มีหน้ามีตา เรื่องนี้ก็ขึ้นต่อค่านิยมของสังคมด้วย ทีนี้ เมื่อมีการยอมรับ มีฐานะ มียศ มีตำแหน่งขึ้นแล้ว ก็อาจจะมีโอกาส หรือมีโอกาสดำเนินการ ทำให้มีทางได้ทรัพย์สินเงินทองมากขึ้นด้วย จึงเนื่องอาศัยซึ่งกันและกัน

ถ้ามีทรัพย์สินเงินทอง และมียศ มีตำแหน่งแล้ว ก็มักทำให้มีมิตรมีบริวารเข้ามาด้วย เพิ่มเข้ามาอีก เป็นเครื่องประกอบ ช่วยให้เราทำอะไรๆ ได้สะดวกและกว้างไกลยิ่งขึ้น

ต่อจากนั้น แขนข้างในก็คือครอบครัว ถ้ามีครอบครัวที่ดี เป็นครอบครัวที่มั่นคง มีความสุข ก็ทำให้การทำหน้าที่การงานของเราปลอดโปร่งโล่งใจคล่องตัวยิ่งขึ้นไปอีก เป็นสิ่งที่เกื้อกูลแก่กันและกัน พอเรื่องครอบครัวเรียบร้อย ทำงานคล่อง หาเงินหาทองได้ดี ก็เลี้ยงดู

ครอบครัวได้เต็มที่ ทำให้ครอบครัวมีความมั่นคง สามารถเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่ลูก สร้างสรรค์ความเจริญของชีวิตครอบครัว และวงศ์ตระกูลได้ยิ่งขึ้นไป

### พื้นฐานจะมั่นคง ต้องลงรากให้ลึก

นี่คือประโยชน์สุขระดับที่หนึ่ง ซึ่งต้องยอมรับว่าสำคัญ แต่เพียงเท่านั้นยังไม่พอ ประโยชน์สุขระดับนี้ เป็นสิ่งที่คนมุ่งหมายกันมาก แต่มันยังมีข้อบกพร่อง คือมันยังไม่ลึกซึ้ง แล้วก็ไม่ได้ปลอดโปร่งโล่งใจเต็มที่ ยังเป็นไปกับความหวาดระแวง ความห่วงหาอาวโงะไรต่างๆ หลายนาน อย่าง เช่น เมื่อมีทรัพย์สินเงินทอง เราก็ยังมีความรู้สึกไม่ปลอดภัยในบางครั้งบางคราว ทำให้มีความห่วงกังวลและความกลัวภัยแฝงอยู่ในชีวิตของเรา

อีกอย่างหนึ่ง ในการอยู่ในโลก ความสุขของเราก็ต้องขึ้นต่อสิ่งเหล่านี้ เวลาเราแสวงหาเงินทองมาได้มากๆ มีวัตถุมาบำรุงความสุขเพิ่มขึ้น เราดำเนินชีวิตไป เราก็นึกว่าถ้าเรายังมีมากเราก็จะยิ่งมีความสุขมาก เราก็หาเงินหาทรัพย์สินยิ่งขึ้นไป แต่แล้วบางทีก็กลายเป็นว่า ไปๆ มาๆ

เราก็วิ่งไล่ตามความสุขไม่ถึงสักที ยิ่งมีมากขึ้น ความสุขก็ยิ่งวิ่งหนีเลยหน้าไป แต่ก่อนเคยมีเท่านี้ก็สุข แต่ต่อมาเท่านั้นไม่สุขแล้ว ต้องมีมากกว่านั้น เคยมีร้อยเดียวก็สุข ต่อมาเราคิดว่าต้องได้พันหนึ่งจึงสุข พอได้พันแล้ว หนึ่งร้อยที่เคยมีและทำให้สุขได้กลับกลายเป็นทุกข์ คราวนี้ถ้ามีแค่ร้อยไม่เป็นสุขแล้ว ต้องมีพัน ทีนี้ พอมีพันก็อยากได้หมื่น ต้องได้หมื่นจึงสุข มีพันตอนนี้ไม่สุขแล้ว

แต่ก่อนทำไมมีร้อยก็สุข มีพันก็สุข แต่เดี๋ยวนี้มันสุขไม่ได้ ร้อยและพันนั้นกลับเป็นทุกข์ไป มันไม่น่าจะเป็นไปได้ เมื่อก่อนโน้นยังไม่มีอะไร พอได้ร้อยครั้งแรกดีใจเหลือเกิน สุขยิ่งกว่าเดี๋ยวนี้ที่ได้หมื่น พอหาเครื่องบำรุงความสุขได้เพิ่มขึ้น สุขเท่าที่เคยมีกลับลดหาย ความสุขมันหนีได้ นี่ก็เป็นเรื่องที่ทำให้รู้สึกไม่มั่นคงไปเรื่อย

นอกจากนั้นยังเป็นเรื่องของความไม่จริงใจและการมีความอิจฉาริษยากันอีก ทำให้อยู่ด้วยความหวาดระแวง ไม่สบายใจ อย่างเรามียศ มีตำแหน่งฐานะเป็นที่ยอมรับในสังคม บางทีเราก็ไม่แน่ใจว่า เขาเคารพนับถือเราจริงหรือเปล่า หรือเป็นเพียงอาการแสดงออกภายนอก เวลาเราเปลี่ยนสถานะภายนอกแล้ว เขาอาจจะไม่เคารพ

นับถือเราอีก ฉะนั้น ในขณะที่อยู่ในสถานะนั้น เราก็มีความรู้สึกไม่อึดใจเต็มที่ มันไม่ลึกซึ้ง พร้อมกับการที่ได้รับเกียรติยศฐานะหรือการยอมรับยกย่องนั้น ในใจลึกๆ ลงไป บางทีก็ไม่สบายใจ

ฉะนั้น จึงกลายเป็นว่าบางทีสิ่งเหล่านี้ก็เป็นของเทียม เช่น เกียรติยศ และความเคารพนับถือ ก็อาจจะเป็นเกียรติยศและความเคารพนับถือที่เป็นของเทียม เมื่อเป็นของเทียมก็เป็นสิ่งค้างคาเป็นปัญหาทั้งแก่ตนเองและแก่ผู้อื่น

สำหรับตัวเราเอง มันก็เป็นปมในใจ ทำให้เราไม่ได้ความสุขที่แท้จริง และเมื่อต้องออกจากสถานะนั้น หรือหมดสถานะนั้นไป ก็สูญเสียความมั่นใจ และเกิดความท้อแท้ เมื่อเห็นคนอื่นมีทำที่อาการต่อตนเองเปลี่ยนแปลงไป ถ้าเราแก้ปมในใจนี้ไม่ได้ บางทีก็ส่งผลเป็นปัญหาต่อไปอีก ทำให้มีผลต่อพฤติกรรม ต่อความเป็นอยู่ตลอดจนสุขภาพทั้งทางจิตและทางกายของเรา

ในด้านที่เกี่ยวกับคนอื่น ก็มักมีเรื่องของการแข่งขัน ชิงดีชิงเด่น และการปั้นแต่งทำทาง การกระทำการและการแสดงออกที่หวังผลซ่อนเร้นแอบแฝง ตลอดจนความไม่สนิทใจต่อกัน ทำให้การเป็นอยู่ในสังคม กลายเป็นการ

สร้างปัญหาในการอยู่ร่วมกันอีก ปัญหามากมายของมนุษย์ก็จึงเกิดขึ้นจากการปฏิบัติต่อเรื่องประโยชน์สุขระดับต้นนี้

ในที่สุด ก็กลายเป็นว่า ถ้าเราไม่ก้าวสู่ประโยชน์สุขขั้นต่อไป ประโยชน์สุขระดับที่หนึ่งนี้ ก็จะเป็นปัญหาได้มาก เพราะมันไม่เต็มไม่อึด ไม่โปร่งไม่โล่ง และมีปัญหาพ่วงมาด้วยนานาประการ รวมทั้งความหวาดระแวง ความอิจฉาริษยา ความรู้สึกไม่มั่นคงปลอดภัยภายนอก และความรู้สึกไม่มั่นใจภายในตนเอง เพราะฉะนั้น แม้ว่ามันจะเป็นสิ่งสำคัญที่เราจะต้องไม่มองข้าม แต่เราก็จะต้องก้าวสู่ประโยชน์สุขขั้นต่อไป ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนประโยชน์สุขระดับที่สองไว้ด้วย

### ถ้าลงลึกได้ จะถึงประโยชน์สุขที่แท้

ระดับที่ ๒ ได้แก่ ประโยชน์สุขที่เป็นด้านนามธรรม เป็นเรื่องของจิตใจลึกซึ้งลงไป ท่านเรียกว่าประโยชน์ที่เลยจากตามองเห็น หรือเลยไปข้างหน้า ไม่เห็นเป็นรูปธรรมต่อหน้าต่อตา เรียกด้วยภาษาวิชาการว่า สัม-

ปรายกัตตะ เช่น ความมีชีวิตที่มีคุณค่าเป็นประโยชน์ การที่เราได้ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ผู้อื่นด้วยคุณธรรม ได้ทำประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ เมื่อระลึกขึ้นมาว่า เราได้ใช้ชีวิตนี้ให้มีประโยชน์ เราได้ทำชีวิตให้มีคุณค่า ได้ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ได้เกื้อกูลสังคมแล้ว พอระลึกขึ้นมาเราก็อิ่มใจสบายใจ ทำให้มีความสุขอีกแบบหนึ่ง

ด้วยวิธีปฏิบัติในระดับที่สอง ซึ่งเป็นเรื่องของจิตใจเกี่ยวกับคุณธรรมนี้ ก็ทำให้เรามีความสุขเพิ่มขึ้นอีก และแม้แต่ประโยชน์สุขระดับที่หนึ่งนั้น เมื่อมีประโยชน์สุขระดับที่สองเป็นคู่อยู่ข้างในด้วย ก็จะเกิดมีขึ้นชนิดที่ว่าลึก ซึ่งเป็นจริงเลยทีเดียว จะไม่เป็นของเทียม เช่นถ้าเป็นการเคารพนับถือ ตอนนี้เป็นของแท้ การที่เรามีน้ำใจมีคุณธรรมและช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ด้วยใจจริง ก็จะทำให้เขาเคารพเราจริง เป็นการแสดงออกจากใจที่แน่อนสนิท เป็นของลึกซึ้ง เราจะได้ของแท้

ในทางกลับกัน ประโยชน์สุขระดับที่สองนี้ ก็อาศัยประโยชน์สุขระดับที่หนึ่งมาช่วย พอเรามีจิตใจที่พัฒนา มีคุณธรรมขึ้นมาแล้ว เรามีน้ำใจอยากจะช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ เราก็ก้าวสิ่งที่เป็ประโยชน์ในระดับแรก

นั่นเองมาใช้ เช่นเอาทรัพย์สินเงินทองที่เป็นวัตถุเป็นของมองเห็นนั่นแหละมาใช้ช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ยิ่งมีมาก ก็ยิ่งช่วยได้มาก

คนที่มีแต่ประโยชน์สุขระดับที่สอง ถึงแม้จะมีน้ำใจ เกื้อกูล มีคุณธรรม อยากจะช่วยคนอื่น แต่ระดับที่หนึ่ง ทำได้ไม่ดีไม่มีเงินทองจะไปช่วยเขาก็ทำประโยชน์สุขได้น้อย เพราะฉะนั้นจึงต้องมีทั้งสองชั้น

นอกจากความสุขใจขึ้นใจในการที่ได้ช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์ ก็คือความมั่นใจ โดยเฉพาะความมั่นใจในชีวิตของตนเอง เช่นเรามีความมั่นใจในชีวิตของเราที่ได้เป็นอยู่มาด้วยดี มีความประพฤติปฏิบัติถูกต้อง ตั้งอยู่ในความดีงามสุจริต ไม่ได้ทำผิดทำโทษอะไร เมื่อเราระลึกนึกถึงชีวิตของเราขึ้นมาเราก็มีความมั่นใจในตนเอง เป็นความสุขลึกซึ้งอยู่ภายใน และเมื่อเรามีความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ด้วยความดีงาม เกิดจากคุณธรรมภายใน ก็ยิ่งทำให้เรามีความมั่นใจในตัวเองมากขึ้น พร้อมทั้งมีความมั่นใจในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วย นี่เป็นระดับของความสุขที่แท้จริง

ในตอนที่มีวัตถุภายนอกเรายังไม่มีความมั่นใจจริง

ความสุขก็ผ่านๆ ไม่ลึกซึ้งและไม่ยืนยาว แต่พอมีคุณธรรมภายใน ซึ่งนำไปสู่ประโยชน์สุขระดับที่สอง เราก็มีความมั่นใจในตัวเอง และมีความสุขที่ลึกซึ้ง เต็มใจและชุ่มฉ่ำใจ

นอกจากนั้นยังมีคุณธรรมอื่นที่来帮助เสริมหนุนประโยชน์สุขทางจิตใจอีก โดยเฉพาะศรัทธา คือมีความเชื่อมั่นในสิ่งที่ดีงาม ในคุณความดี ในการทำความดี ในจุดหมายที่ดีงาม ตลอดจนในวิถีชีวิตที่ดีงาม ความเชื่อมั่นและมั่นใจเหล่านี้เป็นศรัทธาท่านผู้ศรัทธาในพระศาสนา เห็นว่าพระศาสนานี้มีอยู่เพื่อประโยชน์สุขแก่มวลมนุษย เป็นคำสอนที่ดีงาม เรามีศรัทธา มีความมั่นใจในคุณค่าแห่งธรรม เราก็ทำนุบำรุงหรือช่วยกิจการพระศาสนาด้วยศรัทธานั้น จิตใจของเราก็มีความมั่นใจและมั่นคง มีกำลังเข้มแข็งและผ่องใส พร้อมทั้งมีความสุขที่ประณีตเป็นส่วนที่แท้และลึกซึ้งอยู่ภายใน

อันนี้คือประโยชน์สุขระดับที่สอง ที่ท่านถือว่าเราจะต้องก้าวให้ถึง ซึ่งจะทำให้ประโยชน์สุขขั้นที่หนึ่งไม่มีพิษไม่มีภัย แล้วก็กลับเป็นประโยชน์เกื้อกูลกว้างขวางออกไป และยังทำให้ความสุขที่มีที่ได้ กลายเป็นความสุขที่ลึกซึ้ง



เต็มที ฉะนั้นเราจึงต้องก้าวไปสู่ประโยชน์สุขระดับที่สอง

ท่านผู้ใดได้ก้าวขึ้นมาถึงประโยชน์สุขระดับที่สองแล้ว ก็จะมีเชื่อมั่นในคุณค่าแห่งชีวิตของตนเอง พอระลึกนึกขึ้นมาเมื่อใดก็เกิดปีติสุขว่า เออ เรามีทรัพย์สินเงินทอง และเงินทองนั้นก็ไม่เสียเปล่า เราได้ใช้ทรัพย์สินเงินทองนี้ ทำให้เกิดประโยชน์แล้วแก่ชีวิตของเราและเพื่อนมนุษย์ หรือมีความอึดใจว่า เราได้มีศรัทธาในสิ่งที่ถูกต้อง เรามีความมั่นใจในการดำเนินชีวิตของเรา เราได้ทำสิ่งที่ถูกต้องเป็นประโยชน์ ไม่ได้ทำในสิ่งที่เสียหาย

ถ้าพูดตามศัพท์ของท่านก็ว่า มีความมั่นใจด้วยศรัทธา ที่เชื่อและขึ้นใจในสิ่งที่ดีงาม แล้วก็มีศีล มีความประพฤติดีงาม เกื้อกูลไม่เบียดเบียนใคร ทำแต่สิ่งที่เป็นคุณประโยชน์ มีจาคะ มีความเสียสละ ได้ใช้ทรัพย์สินเงินทองที่หามาได้ ทำให้เกิดคุณค่า ขยายประโยชน์สุขให้กว้างขวางออกไป แล้วก็มีความรู้ความเข้าใจในความจริงของสิ่งทั้งหลาย พอที่จะปฏิบัติต่อสิ่งที่ชีวิตเกี่ยวข้อง เริ่มแต่ บริโศกบริหารใช้จ่ายจัดการทรัพย์สินเงินทองนั้น ในทางที่จะเป็นคุณประโยชน์สมคุณค่าของมัน และไม่ให้เกิดเป็น ปัญหา ไม่ให้เกิดทุกข์ ไม่ลุ่มหลงมัวเมา อยู่อย่างเป็นนาย

มิใช่เป็นทาสของทรัพย์ ต่อจากนี้เราก็จะก้าวไปสู่ประโยชน์สุขระดับที่สาม แต่ถึงจะมีเพียงแค่สองขั้นนี้ก็นับว่ามีชีวิตที่ค่อนข้างจะสมบูรณ์แล้ว

ถึงจะเป็นประโยชน์แท้ แต่ก็ยังไม่สมบูรณ์

แม้จะได้จะถึงประโยชน์สุข ๒ ระดับแล้ว แต่ พระพุทธเจ้าก็ทรงเตือนว่ายังไม่สมบูรณ์ ไม่สมบูรณ์ เพราะอะไร แม้เราจะมีชีวิตดี เรามีความภูมิใจ มั่นใจใน ความดีของเรา แต่เราก็มืดใจที่ยังอยู่ด้วยความหวัง เรา ยังหวังอยากให้คนอื่นยกย่องนับถือ ยังหวังในผลตอบแทนของความดีของเรา แม้จะเป็นนามธรรม เรามีความสุข ด้วยอาศัยความรู้สึกมั่นใจภูมิใจอะไรเหล่านั้น เรียกว่าง่าย ๆ ว่ายังเป็นความสุขที่อิงอาศัยอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง

ในระดับที่หนึ่ง ความสุขของเราอิงอาศัยวัตถุ หรือ ขึ้นต่อคนอื่นสิ่งอื่น

พอถึงระดับที่สอง ความสุขของเราเข้ามาอิงอาศัย ความดีงาม และคุณธรรมของตัวเอง

อย่างไรก็ตาม トラปิโตเรายังมีความสุขที่อิงอาศัยอยู่

มันก็เป็นความสุขที่ยังไม่เป็นอิสระ เพราะยังต้องขึ้นต่ออะไรๆ อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นถ้าเกิดมีกรณีขึ้นว่าเราทำความดีไปแล้วคนเขาไม่ยกย่องเท่าที่ควร เมื่อเราหวังไว้ต่อไปเราก็รู้สึกผิดหวังได้ บางทีเราทำความดีแล้วมาเกิดรู้สึกสะอิดสะเอียนว่า เอ! ทำไมคนเขาไม่เห็นความดีของเรา เราก็ผิดหวัง หรือว่าเราเคยได้รับความชื่นชม ได้รับความยกย่องในความดี แต่ต่อมาการยกย่องสรรเสริญนั้นก็เสื่อมคลายจืดจางลงไป หรือลดน้อยลงไป ก็ทำให้เราให้ห่อเหี่ยวลงไปได้ จิตใจของเราก็พยุบไปตามความเปลี่ยนแปลงภายนอก

ในทางตรงข้าม ถ้าเรามีจิตใจที่รู้เท่าทันความจริงของสิ่งทั้งหลาย รู้ตระหนักในกฎธรรมชาติว่ามันเป็นธรรมดาอย่างนั้นๆ แล้วเราก็ทำจิตใจของเราให้เป็นอิสระได้ และมันจะเป็นอิสระจนถึงขั้นที่ว่า ความเปลี่ยนแปลงเป็นไปของสิ่งทั้งหลายตามกฎธรรมชาตินั้น มันก็เป็นเรื่องของธรรมชาติไป มันไม่มามีผลกระทบต่ोजิตใจของเรา ใจของเราก็อยู่อย่างนั้น

แม้ว่าสิ่งทั้งหลายจะเปลี่ยนแปลงไป เป็นทุกข์ และเป็นไปตามเหตุปัจจัย แต่ใจของเราก็เป็นอิสระอยู่ เป็นตัว

ของเราตามเดิม เช่นเมื่อเรากระทบกับความไม่เที่ยงเป็นอนิจจัง สิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลงไป เราก็รู้เท่าทันว่ามันจะต้องเป็นอย่างนั้นตามเหตุปัจจัย แล้วก็ดำรงใจเป็นอิสระอยู่ได้ หรือว่าเมื่อเรารู้ตระหนักตามที่มันเป็นว่าสิ่งทั้งหลายเป็นทุกข์คือคงทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เรารู้เท่าทันแล้ว ความทุกข์นั้นก็เป็นความทุกข์ของสิ่งเหล่านั้นอยู่ตามธรรมชาติของมัน ไม่เข้ามาเป็นความทุกข์ในใจของเรา

ปัญหาของมนุษย์นั้นเกิดจากการที่ไม่รู้เท่าทันความจริง แล้วก็วางใจต่อสิ่งทั้งหลายไม่ถูกต้อง จึงทำให้เราถูกกฎธรรมชาติเบียดเบียนบีบคั้นและครอบงำอยู่ตลอดเวลา ความทุกข์ของมนุษย์นี้ รวมแล้ว ก็อยู่ที่การถูกกระทบกระทั่งบีบคั้นจากการเปลี่ยนแปลง ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ความตั้งอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ ไม่คงทนถาวร เป็นไปตามเหตุปัจจัย ซึ่งฝืน ชัดแย้ง ไม่เป็นไปตามความปรารถนา

สิ่งทั้งหลายเปลี่ยนแปลงไป เราอยากให้เปลี่ยนไปอย่างหนึ่ง มันกลับเปลี่ยนไปเสียอีกอย่างหนึ่ง เราอยากจะให้มันคงอยู่ แต่มันกลับเกิดแตกดับไป อะไรทำนองนี้ มันก็ฝืนใจเรา บีบคั้นใจเรา เราก็มีความทุกข์



## ถ้ากระแสนังเป็นสอง ก็ต้องมีการปะทะกระแทก

ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เพราะว่าเราไปสร้างกระแสนะความอยาก  
ซ้อนขึ้นมาบนกระแสนะความจริงของธรรมชาติที่มีอยู่ก่อน  
แล้ว กระแสนะความอยากของเราเป็นกระแสนะที่ไม่เป็นของ  
แท้จริง กระแสนะที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลายก็คือกระแสนะของ  
กฎธรรมชาติที่ว่าสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน  
ที่มนุษย์เราก็นำสร้างกระแสนะความอยากของตัวเองขึ้นมาว่า จะ  
ให้สิ่งทั้งหลายเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้ตามใจที่ชอบชัง  
ของเรา แต่มันก็ไม่เป็นไปตามที่ใจเราอยาก เราอยากจะ  
ให้มันเป็นอย่างนี้ มันก็ไม่เป็น กลับเป็นไปเสียอย่างโน้น  
เพราะว่าสิ่งทั้งหลายมีกระแสนะที่แท้จริงควบคุมมันอยู่  
กระแสนะที่แท้จริงของมันก็คือกระแสนะแห่งเหตุปัจจัย

สำหรับคนปุณฺณชนทั่วไปก็จะมีกระแสนะของตัวเองที่สร้าง  
ขึ้นเอง คือกระแสนะความอยาก เรามีกระแสนะนี้ในใจของเรา  
ตลอดเวลา เป็นกระแสนะความอยากที่มีต่อสิ่งทั้งหลาย ไม่ว่า  
เราจะเกี่ยวข้องกับอะไร เราก็นำกระแสนะนี้เข้าไปสัมพันธ์  
กับมัน คือเราจะมีมานึกคิดตามความปรารถนาของ  
เราว่าอยากให้มันเป็นอย่างนั้น ไม่อยากให้เป็นอย่างนี้

ที่นี้ สิ่งทั้งหลายก็มีกระแสนะจริง ๆ ที่คุมมันอยู่แล้ว  
คือกระแสนะกฎธรรมชาติอันได้แก่ความเป็นไปตามเหตุปัจจัย  
พอถึงตอนนี้กระแสนะของตัวเองเกิดขึ้นมาซ้อนเข้าไปอีก ก็  
เกิดเป็น ๒ กระแสนะ แต่สิ่งที่อยู่ในสองกระแสนะนั้นก็อัน  
เดียวกันนั่นแหละ คือ สิ่งนั่นเองเมื่อมาเกี่ยวข้องกับตัวเรา  
ก็ตกอยู่ในกระแสนะความอยากของเรา แล้วตัวมันเองก็มี  
กระแสนะแห่งเหตุปัจจัยตามธรรมดาของธรรมชาติอยู่แล้ว  
พอมี ๒ กระแสนะขึ้นมาอย่างนี้ เมื่อมีความเป็นไปอย่าง  
หนึ่งอย่างใดก็ตาม สองกระแสนะนี้ก็จะเกิดการขัดแย้งกัน  
ขึ้นแล้วก็กลายเป็นปัญหา คือ กระแสนะความอยากของคน  
ขัดกันกับกระแสนะแห่งเหตุปัจจัยของธรรมดา

ที่นี้ พอเอาเข้าจริง กระแสนะแห่งเหตุปัจจัย ก็ชนะ  
กระแสนะความอยากของเราก็แพ้ ก็ต้องเป็นอย่างนี้ เพราะ  
เป็นธรรมดาว่า สิ่งทั้งหลายไม่ได้เป็นไปตามความอยาก  
ของคน แต่มันเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน พอสอง  
กระแสนะนี้สวนทางปะทะกัน และกระแสนะแห่งเหตุปัจจัยชนะ  
กระแสนะความอยากของเราแพ้ ผลที่ตามมาก็คือ ตัวเราถูก  
บีบคั้น เราถูกกดดัน เราก็มีความทุกข์ นี่ก็คือ ความทุกข์  
เกิดขึ้น แล้วเราก็ได้แต่ร้องขึ้นมาในใจหรือโอดโอย

คร่ำครวญว่า ทำไมมันจึงเป็นอย่างนั้นหนอ ทำไมมันจึงไม่เป็นอย่างนี้หนอ แล้วก็ถูกความทุกข์บีบคั้นใจ ได้แต่ระทมขมขึ้นไป

พอประสพเป็นกระแสเดียวได้ คนก็สบายงานก็สำเร็จ

ส่วนคนที่รู้เท่าทันความจริง เขาศึกษาธรรมแล้วก็รู้เลยว่า ความจริงก็ต้องเป็นความจริง คือสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามกฎธรรมชาติ โดยเป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน จะเอาความอยากของเราไปเป็นตัวกำหนดไม่ได้ เพราะฉะนั้นเพียงแต่ให้รู้เข้าใจว่ามันควรจะเป็นอย่างไร หรือกำหนดว่าเราต้องการอย่างไร ต่อจากนั้นก็ทำด้วยความรู้ว่า มันจะเป็นอย่างนั้นได้ก็ต้องทำให้เป็นไปตามเหตุปัจจัย

ฉะนั้น ถ้าเราต้องการให้มันเป็นอย่างใด หรือมันควรจะเป็นอย่างใด เราก็ต้องไปศึกษาเหตุปัจจัยของมัน เมื่อใช้ปัญญาศึกษาเหตุปัจจัยของมัน และรู้เหตุปัจจัยแล้ว จะให้มันเป็นอย่างไร เราก็ไปทำเหตุปัจจัยที่จะให้มันเป็นอย่างนั้น ถ้าจะไม่ให้เป็นอย่างโน้น เราก็ไปป้องกันกำจัดเหตุปัจจัยที่จะให้เป็นอย่างโน้น ถ้าต้องการจะให้มันเป็นไป

ตามที่เรากำหนดหรือตามที่มันควรจะเป็น แล้วเราศึกษาเหตุปัจจัย รู้เหตุปัจจัย และไปทำที่เหตุปัจจัยให้เป็นไปอย่างที่เราต้องการ ก็จะเกิดผลสำเร็จขึ้น

เมื่อเรารู้และทำอย่างนี้ กระแสของเราก็เปลี่ยนจากกระแสความอยาก(กระแสตัณหา)มาเป็นกระแสปัญญา จะเห็นได้ชัดเจนว่า กระแสปัญญานี้กลมกลืนเป็นอันเดียวกับกระแสเหตุปัจจัยของธรรมชาติ เพราะกระแสเหตุปัจจัยเป็นไปอย่างไร กระแสปัญญาก็รู้ไปตามนั้น เมื่อเป็นอย่างนี้ กระแสของคนกับกระแสของธรรมชาติ ก็กลายเป็นกระแสเดียวกัน เท่ากับว่าตอนนี้เหลือกระแสเดียว คือกระแสเหตุปัจจัยที่เราเข้าไปสัมพันธ์ด้วยปัญญา

เมื่อกระแสของคน(กระแสปัญญา ของเรา)กับกระแสของธรรม (กระแสเหตุปัจจัย ของกฎธรรมชาติ) ประสานกลมกลืนเป็นกระแสเดียวกัน ความขัดแย้งบีบคั้นปะทะกระแทกกันก็ไม่มี

สรุปว่า มีความสัมพันธ์ระหว่างกระแส ๒ แบบ คือ สองกระแสที่ปะทะขัดแย้งกัน กับสองกระแสที่ประสานกลมกลืนเป็นกระแสเดียวกัน

สองกระแสที่ปะทะขัดแย้งกัน ก็คือ กระแสความ

อยากของตัวเรา ที่เราสร้างขึ้นใหม่ กับกระแสเหตุปัจจัยของกฎธรรมชาติที่มีอยู่เดิมตามธรรมชาติของมัน กระแสความอยากของเรา ก็คือสิ่งที่คิดจะให้สิ่งทั้งหลายเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้ ตามใจตัวเรา โดยไม่มองไม่รับรู้ว่า สิ่งทั้งหลายจะต้องเป็นไปอย่างไรๆ ตามเหตุปัจจัยของกฎธรรมชาติ เมื่อเราจะให้สิ่งนั้นเป็นไปอย่างหนึ่งตามกระแสความอยากของเรา แต่สิ่งนั้นมันเป็นไปเสียอีกอย่างหนึ่งตามกระแสเหตุปัจจัยของกฎธรรมชาติ กระแสของคน กับกระแสของธรรม(ชาติ) ก็แตกต่างกันเป็นสองกระแส แล้วสองกระแสนี้ก็ปะทะกระแทกขัดแย้งกัน และเมื่อกระแสของเราแพ้ เราก็ถูกกดถูกอัดถูกบีบคั้น เรียกว่าเกิดทุกข์อย่างที่ว่ามีมาแล้ว

กระแสที่ประสานกลมกลืนเป็นกระแสเดียวกัน ก็คือกระแสปัญญาของเรา กับกระแสเหตุปัจจัยของกฎธรรมชาติ ถ้าเราใช้ปัญญา ปัญญานั้นก็รู้เข้าใจมองเห็นไปตามเหตุปัจจัยที่เป็นไปอยู่ตามกฎธรรมชาติ ปัญญาคอยมองคอยดูให้รู้เข้าถึงและเท่าทันกระแสเหตุปัจจัย กระแสปัญญาของเรา จึงประสานกลมกลืนกับกระแสเหตุปัจจัยของกฎธรรมชาติ เรียกว่า กระแสของคน กับกระแสของธรรม(ชาติ)

ประสานกลมกลืน กลายเป็นกระแสเดียวกัน ไม่มีการปะทะหรือขัดแย้งกัน เพราะไม่มีตัวตนของเราที่จะมาถูกกดถูกอัดถูกบีบ

เป็นอันว่า ตอนแรกสองกระแส คือ กระแสความอยากของเรา หรือกระแสตัณหา เรียกว่า ง่าย ๆ ว่า กระแสของคน กับกระแสเหตุปัจจัยของกฎธรรมชาติ เรียกว่า ง่าย ๆ ว่า กระแสของธรรม ต้องปะทะขัดแย้งกัน เพราะแยกต่างหากไปกันคนละทาง และไม่รู้เรื่องกัน แต่พอเราใช้ปัญญา เราก็เข้าถึงกระแสเหตุปัจจัยเลย กระแสความอยากไม่เกิดขึ้น กระแสของคนคือกระแสปัญญา กับกระแสของธรรมคือกระแสเหตุปัจจัย ก็จึงประสานกลมกลืนกันเหลือกระแสเดียว

เมื่อกระแสของคนเปลี่ยนจากกระแสตัณหา มาเป็นกระแสปัญญาแล้ว การที่เราจะต้องขัดแย้งปะทะกระแทกกับกระแสของธรรมชาติ หรือกระแสธรรม และจะต้องถูกกดถูกอัดถูกบีบ เพราะเราแพ้มัน ก็ไม่มีอีกต่อไป กลายเป็นว่ากระแสของคนกับกระแสของธรรมประสานกลมกลืนไปด้วยกัน กลายเป็นกระแสเดียวกัน ไม่มีความขัดแย้งปะทะกระแทกกันต่อไปอีก

เมื่อกระแสนของคนที่กับกระแสนของธรรม ประสานกลมกลืนกันเป็นกระแสเดียวแล้ว ไม่ว่าสิ่งทั้งหลายจะเป็นไปตามเหตุปัจจัยอย่างไร เราก็รู้เหตุปัจจัยอย่างนั้น แล้วก็ทำที่เหตุปัจจัย ดังนั้นจึงทั้งทำได้ผลด้วย แล้วก็ไม่ทุกข์ด้วย เมื่อทำได้แค่นี้ เราก็รู้ว่านั้นคือตามเหตุปัจจัย หรือเท่าที่จะได้จะเป็นตามเหตุปัจจัย ถ้ามันไม่สำเร็จ เราก็รู้ว่าเพราะเหตุปัจจัยไม่เพียงพอ หรือเหตุปัจจัยบางอย่างสุดวิสัยที่เราจะทำได้ เราเข้าใจแล้วก็ไม่ควรคร่ำครวญ โอดโอยว่าทำไมหนอๆ เราก็ไม่ทุกข์ ฉะนั้น ด้วยความรู้เข้าใจอย่างนี้จะทำให้เราทั้งทำงานก็ได้ผล ทั้งใจคนก็ไม่เป็นทุกข์ มีแต่จะเป็นสุขอย่างเดียว

### ปัญญาแนะนำ มองตามเหตุปัจจัย ตัวเองก็สบาย แถมยังช่วยคนอื่นอีก

ฉะนั้น ชาวพุทธจะต้องตั้งหลักไว้ในใจแต่ต้นว่า เวลา มองสิ่งต่างๆ จะไม่มองด้วยความชอบใจหรือไม่ชอบใจ แต่มองด้วยปัญญาที่ว่ามองตามเหตุปัจจัย ตั้งหลักไว้ในใจอย่างนี้ตั้งแต่ต้น คนที่ไม่ได้ฝึกไม่ได้พัฒนาไม่ได้เรียนรู้

พุทธศาสนา ก็จะต้องทำผิด เริ่มตั้งแต่มองสิ่งทั้งหลาย ก็มองด้วยท่าทีของความรู้สึกที่ว่าอยากอย่างนั้น อยากอย่างนี้ ชอบใจไม่ชอบใจ พอรับรู้ประสบการณ์อะไรก็เอาความชอบใจไม่ชอบใจเข้าไปจับ หรือมีปฏิกิริยาชอบใจหรือไม่ชอบใจไปตามความรู้สึก

สำหรับชาวพุทธจะไม่เอาความชอบใจไม่ชอบใจ หรือความชอบชังของตัณหามาเป็นตัวตัดสิน เป็นตัวนำวิถีชีวิต หรือเป็นตัวบงการพฤติกรรม แต่เอาปัญญามานำการที่จะเอาปัญญามานำนั้น ถ้าเรายังไม่มีปัญญาพอ หรือยังไม่ชำนาญก็ตั้งหลักในใจก่อน คือตั้งหลักที่จะเป็นจุดเริ่มต้นให้แก่ปัญญา วิธีตั้งหลักในเมื่อยังไม่มีปัญญาพอก็คือ ทำเป็นคติไว้ในใจ เวลาเกิดอะไร เจออะไร บอกใจว่ามองตามเหตุปัจจัยนะ พอทำอย่างนี้ ปัญหาหมดไปตั้งครึ่งตั้งค่อนเลย เช่น คนมีทุกข์หรือคนจะโกรธ พอบอกว่ามองตามเหตุปัจจัยเท่านั้นแหละ ความทุกข์หรือความโกรธก็สะกดชะงักหรือลดลงไปเลย

เพราะฉะนั้น เราประสบปัญหาอะไร เจอสถานการณ์อะไร แม้แต่ในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ให้เราตั้งใจวางท่าทีไว้ว่า มองตามเหตุปัจจัย พอมองตามเหตุ

ปัจจัย เราก็ต้องใช้ปัญญาพิจารณา ปัญญาที่เริ่มต้นทำงาน ก็เลสและความทุกข์ก็ถูกกันออกไป เข้ามาไม่ได้ แต่ถ้าเราไม่มองตามเหตุปัจจัย เราก็จะมองด้วยความชอบชัง พอมองตามความชอบชัง ปัญหาก็คើเกิดขึ้นในจิตใจของเรา เป็นความกระทบกระทั่งบีบคั้นปะทะกัน ชุนมัว หรือตื่นเต้นลิงโลดหลงไหลไปตาม แล้วปัญหานั้นก็จะขยายออกมาข้างนอกด้วย

พอมองตามเหตุปัจจัยเราจะไม่เกิดปัญหา เราจะคิดเหตุผล เราจะหาความจริง และได้ความรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้น เรื่องนั้น กรณีนั้นได้โดยถูกต้อง แล้วเราก็จะมองผู้อื่นด้วยความเข้าใจ เช่นถ้ามีผู้อื่นเข้ามามีอาการ กิริยาหรือวาจากระทบกระทั่งเรา เรามองตามเหตุปัจจัย บางทีเรากลายเป็นสงสารเขา คนนี้เขามาด้วยท่าทีอย่างนี้ แสดงออกอย่างนี้ ถ้าเราไปรับกระทบ ก็เกิดความโกรธ แต่ถ้าเราถือหลักมองตามเหตุปัจจัยนี้ เราก็เริ่มคิดว่า เออ เขาอาจจะมีปัญหาอะไรของเขา ตอนนี้เราจะเริ่มคิดถึง ปัญหาของเขาแล้วก็จะคิดช่วยแก้ไข เราโล่งออกไปนอกตัว ไม่อึดอัดกระแทกอยู่กับตัว ก็เลยไม่เกิดเป็นปัญหาแก่ตัวเรา ตัวเขาเองอาจจะมีปัญหา เขาอาจจะไม่สบายใจอะไรมา

หรืออาจจะมีปมอะไร เรามองด้วยความเข้าใจ และสืบทาเหตุปัจจัย พอเราเข้าใจเขา เราเองก็สบายใจ และเกิดความสงสารเขา กลายเป็นคิดจะช่วยเหลือไป

## ประโยชน์สุขที่สมบูรณ์จะเกิดขึ้นได้ จิตใจต้องมีอิสรภาพ

การตั้งหลักในใจ เพื่อเป็นจุดเริ่มให้ปัญญามานำจิต หรือเพื่อให้จิตเข้าสู่กระแสปัญญา อีกวิธีหนึ่ง คือการมองตามคุณค่า หมายความว่า เมื่อพบเห็นเจอะเจอหรือเกี่ยวข้องกับบุคคล สิ่งหรือสถานการณ์ใดๆ ก็ไม่ห้ามมองตามชอบใจไม่ชอบใจของตัวเอง แต่มองดูคุณโทษ ข้อดี ข้อเสียและประโยชน์ที่จะเอามาใช้ให้ได้จากสิ่งหรือบุคคลนั้น

การมองตามคุณค่าของสิ่งนั้นๆ ก็ตรงข้ามกับการมองตามชอบใจไม่ชอบใจ หรือชอบชังของตัวเอง เช่นเดียวกับการมองตามเหตุปัจจัย แต่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ได้ประโยชน์จากประสบการณ์หรือสถานการณ์ที่เราเกี่ยวข้องทุกอย่าง โดยเฉพาะในการที่จะเอามาพัฒนาชีวิตจิต

ใจของเราให้ก้าวหน้าตีสามสมบุญยิ่งขึ้น ไม่ว่าพบเห็น  
ประสพอะไรก็หาประโยชน์หรือมองให้เห็นประโยชน์จาก  
มันให้ได้ อย่างที่ว่า แม้แต่ได้ฟังคำเขาด่า หรือพบหนูดาย  
อยู่ข้างทาง ก็มองให้เกิดมีประโยชน์ขึ้นมาให้ได้

การมองตามเหตุปัจจัย เป็นวิธีมองให้เห็นความจริง  
ส่วนการมองตามคุณค่า เป็นวิธีมองให้ได้ประโยชน์ แต่  
ทั้งสองวิธีเป็นการมองตามสิ่งนั้นเป็น ไม่ใช่มองตาม  
ความชอบชังของตัวเอง การมองตามที่เป็น เป็น  
กระแสของปัญญา เอาปัญญาที่รู้ความจริงมานำชีวิต  
ส่วนการมองตามชอบใจไม่ชอบใจหรือตามชอบชังของเรา  
เป็นกระแสของตัณหา เอาตัณหาที่ชอบชังมานำชีวิต

การมองตามเหตุปัจจัย ซึ่งเป็นการมองหาความจริง  
เป็นการมองตามสิ่งนั้นมันเป็นของมันตามสภาวะแท้ๆ  
เรียกว่าเป็นขั้นปรมาตม เป็นเรื่องของการที่จะเข้าถึง  
ประโยชน์สู่ระดับที่สามโดยตรง ส่วนการมองตามคุณค่า  
ซึ่งเป็นการมองให้ได้ประโยชน์ แม้จะเป็นการมองตาม  
สิ่งนั้นเป็น แต่ก็ไม่ถึงกับตามสภาวะแท้ๆ เรียกว่ายังอยู่  
ในขั้นที่เกี่ยวกับสมมติ เป็นวิธีปฏิบัติสำหรับประโยชน์สุข  
ในระดับที่สอง แต่ในตอนก่อนนั้นไม่ได้พูดไว้ จึงพูดไว้ใน

ตอนนี้ด้วย เพราะเป็นเรื่องประเภทเดียวกัน

เป็นอันว่า ให้ใช้หลักของปัญญา นี่เป็นวิธีเบื้องต้น  
ที่จะให้ปัญญามานำชีวิต ต่อไปเราก็จะมีแต่กระแสปัญญา  
กระแสความรู้เหตุปัจจัย เราก็จะดำเนินชีวิตที่ปราศจาก  
ปัญหาและมีจิตใจเป็นอิสระ จนกระทั่งสิ่งทั้งหลายที่เกิด  
ขึ้นเป็นไปตามกฎธรรมชาติ มีความไม่เที่ยง เป็นอนิจจัง  
คงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ เป็นทุกขัง ไม่มีตัวตนยั่งยืนตาย  
ตัว แต่เป็นไปตามเหตุปัจจัย เมื่อเราเข้าใจอย่างนี้แล้ว  
สิ่งทั้งหลายที่เป็นอย่างนั้น มันก็เป็นไปตามกฎธรรมชาติ  
โดยที่ว่ามันก็เป็นของมันอย่างนั้นเอง แต่มันไม่ตั้งหรือ  
ลากเอาจิตใจของเราเข้าไปทับกดบดขยี้ภายใต้ความผัน  
ผวนปรวนแปรของมันด้วย เราก็ปล่อยให้ทุกขที่มีอยู่ตาม  
ธรรมดาของธรรมชาติเป็นทุกขของธรรมชาติไปตามเรื่อง  
ของมัน ไม่กลายมาเป็นทุกขหรือก่อให้เกิดทุกข์ในใจของเรา

ถ้าใช้ปัญญาทำจิตใจให้เป็นอิสระถึงขั้นนี้ได้ ก็เรียก  
ว่ามาถึงประโยชน์สู่ระดับสูงสุด ซึ่งเป็นระดับที่ ๓

ระดับที่ ๓ ได้แก่ ประโยชน์สุขที่เป็นนามธรรม ขั้นที่  
เป็นโลกุตตระ เป็นเรื่องของจิตใจที่เป็นอิสระอยู่เหนือ  
กระแสโลก เนื่องจากมีปัญญาที่รู้เท่าทันความจริงของ



โลกและชีวิต อย่างที่ว่าอยู่ในโลกแต่ไม่ติดโลก หรือไม่  
เป็นโลก เหมือนใบบัวไม่ติดน้ำ หรือไม่เปียกน้ำ เรียก  
ด้วยภาษาวิชาการว่า *ปรมาตมะ* แปลว่า ประโยชน์สูงสุด

ผู้ที่พัฒนาปัญญาไปถึงประโยชน์สูงสุดนี้ นอกจาก  
อยู่ในโลกโดยที่มิได้รับประโยชน์ขั้นที่หนึ่งและขั้นที่สอง  
สมบูรณ์แล้ว ยังไม่ถูกกระทบกระทั่ง ไม่ถูกกฎธรรมชาติ  
เข้ามาครอบงำบีบคั้นด้วย ฉะนั้น ความทุกข์ที่มีใน  
ธรรมชาติก็มีไป แต่มันไม่เกิดเป็นความทุกข์ในใจเรา  
อนิจจังก็เป็นไปของมัน ใจเราไม่ผันผวนปรวนแปรไปด้วย  
จึงมาถึงขั้นที่เรียกว่าถูกโลกธรรมกระทบก็ไม่หวั่นไหว

### อิสรชน คือคนที่ไม่ยุบไม่พอง

*โลกธรรม* ก็คือสิ่งที่มีอยู่และเกิดขึ้นเป็นประจำตาม  
ธรรมดาของโลก โดยเฉพาะเหตุการณ์ผันผวนปรวนแปร  
ไม่แน่นอนต่างๆ ในทางดีบ้าง ร้ายบ้าง อย่างที่เราเรียก  
กันว่าโชคและเคราะห์ ซึ่งมนุษย์ทั้งหลายจะต้องประสบ  
ตามกระแสแห่งความเปลี่ยนแปลง มนุษย์อยู่ในโลกก็จะ  
ต้องถูกโลกธรรมกระทบกระทั่ง โลกธรรมมีอะไรบ้าง

- |             |              |
|-------------|--------------|
| ๑. ได้ลาภ   | ๒. เสื่อมลาภ |
| ๓. ได้ยศ    | ๔. เสื่อมยศ  |
| ๕. สรรเสริญ | ๖. นินทา     |
| ๗. สุข      | ๘. ทุกข์     |

มนุษย์อยู่ในโลกนี้จะต้องถูกละลั่นกระทบกระทั่ง  
และถ้าไม่รู้เท่าทัน ก็ถูกมันครอบงำ เป็นไปตามอิทธิพล  
ของมัน เวลาพบฝ่ายดีที่ชอบใจ ก็ฟู เวลาเจอฝ่ายร้ายที่  
ไม่ชอบใจ ก็แฟบ พอได้ก็พอง แต่พอเสียก็ยุบ

ฟู ก็คือ ตื่นเต้นดีใจ ปลาบปลื้ม ลิงโลด กระโดด  
โลดเต้น หรือแม้แต่เห่อเหิมไป

แฟบ ก็คือ ห่อเหี่ยว เศร้าโศก เสียใจ ท้อแท้ หรือ  
แม้แต่ตรอมตรม ระทม คับแค้นใจ

พอง คือ ฝยอง ลำพองตน ลืมตัว มัวเมา อาจะถึง  
กับดูถูกดูหมิ่น หรือใช้ทรัพย์สินใช้อำนาจข่มเหงรังแกผู้อื่น

ยุบ คือ หดเรี่ยวแรง หดกำลัง อาจถึงกับดูถูก  
ตัวเอง หั่นเหอกจากวิถีแห่งคุณธรรม ละทิ้งความดี  
ตลอดจนอุดมคติที่เคยยึดถือ

ชีวิตในโลกก็เป็นอย่างนี้แหละ เราต้องยอมรับความ



จริงๆ เราอยู่ในโลก ย่อมไม่พ้นสิ่งเหล่านี้ เมื่อไม่พ้น จะต้องพบต้องเจอเกี่ยวข้องกับมัน ก็อย่าไปเอาจริงเอาจังกับมันจนถึงกับลุ่มหลงยึดเป็นของตัวเองเรา ควรจะมองในแง่ที่ว่าทำอย่างไรจะปฏิบัติต่อมันให้ถูกต้อง คืออยู่ด้วยความรู้เท่าทัน ถ้าเรารู้เท่าทันแล้ว เราจะปฏิบัติต่อโลกธรรมเหล่านี้ได้ดี เป็นคนที่ไม่ฟูไม่แพบ และไม่ยุบไม่พอง และยังเอามันมาใช้ประโยชน์ได้อีกด้วย

### ถ้าโศกมา ฉันจะมอบมันให้เป็นของขวัญแก่มวลประชา

ถ้าโลกธรรมฝ่ายดีที่น่าปรารถนาเกิดขึ้น แล้วเรารู้เท่าทัน และปฏิบัติต่อมันได้ถูกต้อง โลกธรรมเหล่านั้นก็ไม่ก่อให้เกิดพิษภัยแก่เราและแก่ใครๆ ยิ่งกว่านั้น ยังกลายเป็นเครื่องมือสำหรับทำความดีงามสร้างสรรค์ประโยชน์สุขให้เพิ่มพูนยิ่งขึ้นอีกด้วย วิธีปฏิบัติต่อโลกธรรมฝ่ายดีที่สำคัญ คือ

๑. **รู้ทันธรรมดา** คือรู้ความจริงว่า เออ ที่เป็นอย่างนี้ มันก็เป็นของมีได้เป็นได้เป็นธรรมดาตามเหตุปัจจัย เมื่อมันมาก็ดีแล้ว แต่มันไม่เที่ยงแท้แน่นอน ผ่านแปรได้นะ มัน

เกิดขึ้นได้ มันก็หมดไปเสื่อมไปได้ ยามได้ฝ่ายดีที่น่าชอบใจ จะเป็นได้ลาภ ได้ยศ ได้สรรเสริญ ได้สุขก็ตาม เราก็ดีใจ ปลานปลื้มใจ เรามีสิทธิ์ที่จะดีใจ แต่ก็อย่าไปมัวเมาหลงใหล ถ้าไปมัวเมาหลงใหลแล้ว สิ่งเหล่านี้ก็จะกลับกลายเป็นเหตุแห่งความเสื่อมของเรา แทนที่เราจะได้ประโยชน์ก็กลับจะได้โทษ

ลาภก็ดี ยศก็ดี สรรเสริญก็ดี สุขก็ดี ที่ไม่เที่ยงแท้แน่นอน ผ่านแปรได้นั้น มันก็เป็นไปตามเหตุปัจจัย เพราะฉะนั้นเราจะต้องไม่ประมาท จะต้องป้องกันแก้ไขเหตุปัจจัยแห่งความเสื่อม และคอยเสริมสร้างเหตุปัจจัยที่จะให้มันมั่นคงอยู่และเจริญเพิ่มพูนโดยชอบธรรม เฉพาะอย่างยิ่งเหตุปัจจัยสำคัญของความเสื่อมก็คือความลุ่มหลงมัวเมา ถ้าเรามัวเมาหลงละเลิงแล้วสิ่งเหล่านี้ก็กลับเป็นโทษแก่ชีวิต เช่น คนเมายศ พอได้ยศ ก็มัวเมาหลงละเลิง ดูถูกดูหมิ่นคนอื่น ใช้อำนาจข่มขู่ทำสิ่งที่ไม่ดี เบียดเบียนข่มเหงคนอื่นไว้ แต่สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยง พอเสื่อมยศ ก็ย่ำแย่ ทุกข์ภัยก็โหมกระหน่ำทับถมตัว

๒. **เอามาทำประโยชน์** คนที่รู้จักปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้ ก็มองว่า เออ ตอนนี้โลกธรรมฝ่ายดีมา ก็ดีแล้ว เราจะใช้

มันเป็นโอกาสในการสร้างสรรค์ทำความดี เช่น พอเราได้ยศ เรารู้ทันทีว่า เออ สิ่งเหล่านี้ไม่เที่ยงหรอก มันไม่ใช่อยู่ตลอดไป เมื่อมันมาก็ดีแล้ว เราจะใช้มันให้เป็นประโยชน์ เราดีใจที่ได้มันมาก็หนึ่งแล้ว คราวนี้เราคิดว่าเราจะทำให้มันเป็นประโยชน์ เราก็ดีใจมีความสุขยิ่งขึ้นไปอีก พอเราดีใจแต่เราไม่หลง เราก้ใช้มันให้เป็นประโยชน์ เราอาจจะใช้ยศนั้นเป็นเครื่องมือหรือเป็นช่องทางในการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ในการสร้างสรรค์ความดีงามทำการสงเคราะห์บำเพ็ญประโยชน์ ก็กลายเป็นดีไป

ข้อที่สำคัญก็คือ เมื่อเรามีลาภหรือมีทรัพย์มียศศักดิ์เกียรติบิรवार ความดีและประโยชน์หรือการสร้างสรรค์ต่าง ๆ นั้นเราก็ทำได้มาก กลายเป็นว่าลาภและยศเป็นต้นเป็นเครื่องมือและเป็นเครื่องเอื้อโอกาสในการที่จะทำให้ชีวิตของเรามีคุณค่า ขยายประโยชน์สุขให้กว้างขวางมากมายแผ่ออกไปในสังคม ช่วยสร้างสรรค์ให้โลกนี้เป็นอย่างที่เราพุทธเจ้าตรัสเรียกว่า อภยาปัชมโลก คือโลกแห่งความรักความเมตตา เป็นที่ปลอดภัยไร้การเบียดเบียน และมีสันติสุข แล้วก็ทำให้ตัวเราเองได้ความสัมพันธที่ดีกับเพื่อนมนุษย์ ได้รับความเคารพนับถือที่แท้

จริงด้วย ประโยชน์สุขระดับที่หนึ่งกลายเป็นบันไดก้าวขึ้นสู่ประโยชน์สุขระดับที่สอง

ลาภยศเป็นต้นเกิดแก่คนที่เป็นบัณฑิต มีแต่เป็นประโยชน์ เพราะเป็นเครื่องมือในการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขให้แผ่ขยายกว้างขวางออกไปเกื้อกูลแก่สังคม และทำชีวิตให้พัฒนาขึ้น แต่ถ้าทรัพย์และอำนาจเกิดแก่ผู้ที่ไม่รู้เท่าทัน มีความลุ่มหลงละเลิงมัวเมา ก็กลับกลายเป็นโทษแก่ชีวิตของตนเอง และเป็นเครื่องมือทำร้ายผู้อื่นไป ซึ่งก็เป็นผลเสียแก่ตนเองในระยะยาวด้วย โลกธรรมอย่างอื่นก็เช่นเดียวกันทั้งนั้น ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข เป็นสิ่งที่เราจะต้องปฏิบัติให้ถูก หลักสำคัญก็คืออย่าไปหลงละเลิงมัวเมา

ถ้าเคราะห์มา มันคือของขวัญที่ส่งมาช่วยตัวฉันให้ยังพัฒนา

ในทางตรงข้าม ถ้าโลกธรรมฝ่ายร้ายเกิดขึ้นจะทำอย่างไร เมื่อก็กฝ่ายดีเกิดขึ้น เราก้ถือโอกาสใช้ให้เป็นประโยชน์ ทำการสร้างสรรค์ ทำให้เกิดประโยชน์สุขแผ่ขยายออกไปมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ถึงแม้ฝ่ายร้ายเกิดขึ้น คือเสื่อมลาภ เสื่อมยศ ถูกติฉินนินทา และประสบทุกข์ คน

มีปัญญารู้เท่าทัน ก็ไม่กลัว ไม่เป็นไร เขาก็รักษาตัวอยู่ได้ และยังหาประโยชน์ได้อีกด้วย คือ

๑. **รู้ทันธรรมชาติ** คือรู้ความจริงว่า สิ่งทั้งหลายก็อย่างนี้เอง ล้วนแต่ไม่เที่ยงแท้แน่นอน ย่อมผันแปรไปได้ทั้งสิ้น นี่แหละที่ว่อกับนิจจังเราก็ได้เจอกับมันแล้ว เมื่อมีได้ก็หมดได้ เมื่อขึ้นได้ก็ตกได้ แต่เมื่อหมดแล้วก็มีได้อีก เมื่อตกแล้ว ก็อาจขึ้นได้อีก ไม่แน่นอน มันขึ้นต่อเหตุปัจจัย ข้อสำคัญว่า มันเป็นการมีการได้และการขึ้น ที่ดีงาม ชอบธรรม เป็นประโยชน์หรือไม่ และเป็นเรื่องที่เราจะต้องศึกษาหาเหตุปัจจัย และทำให้ถูกต้องต่อไป

เพราะฉะนั้น อย่ามัวมาตรอมตรมทุกข์ระทมเหงาหงอย อย่ามัวเศร้าโศกเสียใจละห้อยละเหี่ยวท้อแท้ใจไปเลย จะกลายเป็นการซ้ำเติมทับถมตัวเองหนักลงไปอีก และคนที่ต้องพึ่งพาอาศัยเราก็จะยิ่งแย่ไปใหญ่ เรื่องธรรมชาติของโลกธรรมเป็นอย่างนี้ เราก็ได้เห็นความจริงแล้ว เรารู้เท่าทันมันแล้ว เอาเวลามาศึกษาหาเหตุปัจจัย จะได้เรียนรู้จะได้แก้ไขปรับปรุง ลุกขึ้นมาทำให้ฟื้นตัวขึ้นใหม่ดีกว่า เมื่อรู้เท่าทัน อยู่กับความจริงอย่างนี้ เราก็รักษาตัวรักษาใจให้เป็นปกติ ปลอดภัยโปร่งผ่องใสอยู่ได้ ไม่ละเมอ

คลุ้มคลั่งเดลิิดหรือฟุบแพบทำลายหรือทำร้ายตัวเองให้ยิ่งแย่ลงไป

๒. **เอามาพัฒนาตัวเรา** คนที่เป็นนักปฏิบัติธรรม เมื่อความเลื่อม ความสูญเสีย และโลกธรรมฝ่ายร้ายทั้งหลายเกิดขึ้นแก่ตน นอกจากรู้เท่าทันธรรมชาติ มองเห็นความจริงของโลกและชีวิตที่เป็นอนิจจังแล้ว เขายังเอามันมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาตัวเองให้ดียิ่งขึ้นอีกด้วย

เขาจะมองว่า นี่แหละความไม่เที่ยงได้เกิดขึ้นแล้ว เมื่อมันเกิดขึ้นมาก็เป็นโอกาสที่เราจะได้ทดสอบตนเองว่าเรามีความมั่นคงและความสามารถแค่ไหน ในการที่จะต่อสู้กับสิ่งเหล่านี้เราจะเผชิญกับมันไหวไหม ถ้าเราแน่จริงเราก็ต้องสู้กับมันไหว และเราจะต้องแก้ไขได้ เพราะอันนี้เท่ากับเป็นปัญหาที่จะให้เราสู้ให้เราแก้ เราจะสามารถแก้ปัญหาไหม นี่คือการทดสอบที่เกิดขึ้น นอกจากเป็นบททดสอบแล้วก็เป็นบทเรียน ที่เราจะต้องศึกษาว่ามันเกิดขึ้นจากเหตุอะไร เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ต่อไป ภายหลัง ถ้าเราสามารถแก้ปัญหานี้ได้ ก็แสดงว่า เรามีความสามารถจริง ถ้าเราผ่านสถานการณ์นี้ไปได้ปลอดภัยไปรุ่งสวัสดิ์แล้ว ต่อไปเราก็จะมีความสามารถและชัดเจน

ยิ่งขึ้น

รวมความว่า คนที่ดำเนินชีวิตเป็น จะใช้ประโยชน์จากโลกธรรมฝ่ายร้ายได้ ทั้งในแง่เป็นเครื่องทดสอบจิตใจ และเป็นเครื่องพัฒนาปัญญา คือทดสอบว่าเรามีจิตใจเข้มแข็งมั่นคง แม้จะเผชิญเคราะห์ร้ายหรือเกิดมีภัย ก็ดำรงรักษาตัวให้ผ่านพ้นไปได้ ไม่หวั่นไหว และใช้ปัญญาเรียนรู้สับค้นเหตุปัจจัย เพื่อจะได้แก้ไขและสร้างสรรค์เดินหน้าให้ได้ผลดียิ่งขึ้นต่อไป

ยิ่งกว่านั้น เขาจะมองในแง่ดีว่า คนที่ผ่านทุกข์ผ่านภัยมามาก เมื่อผ่านไปได้ ก็เป็นประโยชน์แก่ตัวเอง คนที่ผ่านมาได้ ถือว่าได้เปรียบคนอื่นที่ไม่เคยผ่าน นอกจากผ่านทุกข์ผ่านโทษผ่านภัยไปแล้ว ถ้ายังสามารถผ่านไปได้ด้วยดีอีกด้วย ก็เป็นหลักประกันว่าต่อไปไม่ต้องกลัวแล้ว เพราะแสดงว่าเราประสบผลสำเร็จแก้ปัญหาได้ เราจะมีชีวิตที่ดั่งงามเข้มแข็ง ไม่ต้องกลัวภัยอันตรายอีก ดีกว่าคนที่ไม่เคยเจอกับสิ่งเหล่านี้ พบแต่สิ่งที่เป็นคุณหรือสิ่งที่ชอบใจอย่างเดียว เป็นชีวิตที่ไม่ได้ทดสอบ

เป็นอันว่า ถ้ามองในแง่ที่ดั่งงามแล้ว เราก็ใช้ประโยชน์จากโลกธรรมทั้งที่ดีและร้ายได้ทั้งหมด อย่าง

น้อยก็เป็นคนชนิดที่ว่าไม่เหลิงในสุขไม่ถูกทุกข์ทับถม ฉะนั้นถ้าเราจะต้องเผชิญกับโลกธรรมที่ไม่ชอบใจ ก็ต้องมีใจพร้อมที่จะรับและสู้มัน ถ้าปฏิบัติต่อมันได้ถูกต้อง เราก็จะผ่านสถานการณ์ไปด้วยดี และเป็นประโยชน์ เราจะมี ความเข้มแข็ง ชีวิตจะดั่งงามยิ่งขึ้น แล้วตอนนั้น เราจะได้พิสูจน์ตัวเองด้วยว่า ถึงแม้ว่าเราจะมีประโยชน์สุขขั้นที่หนึ่งที่เป็นรูปธรรมหรือมีวัตถุเพียงเล็กน้อยนี้ เราจะสามารถอยู่ด้วยประโยชน์สุขขั้นที่สอง ด้วยทุนทางด้านคุณความดีทางด้านจิตใจได้หรือไม่ แล้วก็ทดสอบยิ่งขึ้นไปอีกคือในระดับที่สาม ว่าเรามีจิตใจที่เป็นอิสระ สามารถที่จะอยู่ดีมีสุขโดยไม่ถูกกระแทกกระเทือนหวั่นไหวด้วยโลกธรรมได้ไหม

ถ้าจิตถูกโลกธรรมทั้งหลายกระทบกระทั่งแล้วไม่หวั่นไหว ยังสามารถมีใจเบิกบานเกษมปลอดโปร่ง ไม่มีอริไรรู้ความขุ่นมัวเศร้าหมองแผ่ใสได้ ก็เป็นมงคลอันสูงส่ง มงคลหมดทั้ง ๓๘ ประการมาจบลงสุดท้ายที่นี่

พระพุทธศาสนาสอนหลักธรรมไปตามลำดับจนมาถึงข้อนี้ คือมีจิตใจที่เป็นอิสระอย่างที่พระสงฆ์สาวกในงานพิธีมงคลทุกครั้ง ตอนที่สวดมงคลสูตร มงคล ๓๘ จะมาจบด้วยคาถานี้ คือ

พญูฐัสสะ โลกะธัมเมหิ จิตตัง ยัสสะ นะ กัมปะติ

อะโสกัง วีระขัง เขมมัง เอตัมมังคะละมุตตะมัง

ผู้ใดถูกโลกธรรมทั้งหลาย (ทั้งฝ่ายดีและฝ่ายร้าย) กระทบกระทั่งแล้วจิตใจไม่เศร้าโศกไม่หวนไหว เกษม มั่นคง ปลอดภัยโปร่งได้ นั่นคือมงคลอันอุดม

ถ้าถึงขั้นนี้แล้ว ก็เรียกว่าเราได้ประสบประโยชน์สุขขั้นสูงสุด ชีวิตก็จะสมบูรณ์ อยู่ในโลกก็มีความสุขเป็นเนื้อแท้ของจิตใจ ถึงแม้ไปเจอความทุกข์เข้าก็ไม่มีปัญหา ก็สุขได้แม้แต่ในท่ามกลางความทุกข์ และคนที่ทำอย่างนี้ได้ จะมีลักษณะชีวิตที่พัฒนาในด้านความสุข ซึ่งจะทำให้เป็นคนที่มีความสุขได้ง่าย

### ทำไม โลกยิ่งพัฒนา ชาวประชายิ่งเป็นคนที่สุขยาก

เป็นที่น่าสังเกตว่า มนุษย์ในโลกปัจจุบันนี้ได้พัฒนาทางด้านวัตถุกันมาก เก่งในการหาวัตถุเป็นอย่างยิ่ง แต่มีลักษณะที่ปรากฏเด่นขึ้นมาอย่างหนึ่ง คือมักจะกลายเป็นคนที่สุขยากขึ้น ยิ่งอยู่ไปๆ ในโลกก็ยิ่งเป็นคนที่สุขยากขึ้นทุกที อันนี้ไม่ใช่ลักษณะที่ดี

เมื่อมีของมีวัตถุอะไรต่างๆ ที่เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกสบายในระดับที่หนึ่งมากขึ้น คนก็น่าจะมีความสุขมากขึ้น แต่ปรากฏว่าผู้คนไม่ได้มีความสุขมากขึ้น ความสุขบางอย่างที่ดูเหมือนจะมากขึ้นก็มักจะเป็นของฉาบฉวยเสียมากกว่า โดยเฉพาะความสุขที่แท้ในจิตใจ นอกจากไม่ดีขึ้น ยังมีที่ทว่าลดน้อยลง คนตะเกียกตะกายหาความสุขแบบผ่านๆ ชั่วครู่ชั่วยามกันพล่านไป เพราะไม่มีความสุขที่มั่นคงยืนตัวอยู่ภายใน

ทั้งๆ ที่มีสิ่งของและอุปกรณ์ที่จะบำรุงความสุขมากเหลือล้น แต่คนก็ขาดแคลนความสุขกันอยู่เรื่อย ๆ และมีลักษณะอาการที่มีสุขได้ยาก คือกลายเป็นคนที่สุขยากขึ้น อย่างที่ว่า เคยมีเท่านี้สุขก็ไม่สุขแล้ว ต้องมีเท่านั้น ต้องได้ขนาดโน้นจึงจะสุข อันนี้ก็เป็นลักษณะที่น่าสังเกต

ในเรื่องนี้ ลักษณะที่ตรงกันข้ามก็คือสุขง่ายขึ้น คนเราอยู่ในโลกนี้ชีวิตของเราเจริญเติบโตขึ้นมาเราพัฒนาขึ้นๆ สิ่งหนึ่งที่เราน่าจะพัฒนาขึ้นด้วย ก็คือความสุข หมายความว่ายิ่งเราพัฒนาไป เราก็น่าจะเป็นคนที่สุขง่ายยิ่งขึ้น และก็สุขได้มากขึ้น

เมื่อเป็นเด็ก ได้เล่นอะไรเล็กๆ น้อยๆ หรืออยากได้



อะไรนิดๆ หน่อยๆ พอได้มาก็จะมีความสุขมากๆ สุขได้ง่ายๆ แต่พอโตขึ้นมาดูเหมือนว่าจะสุขยากขึ้นทุกที

ถ้าเรามีชีวิตอยู่มาแล้วเราเป็นคนสุขง่ายขึ้นนี่ โอ! เราจะโชคดีมาก เพราะถ้าเราสุขง่าย มันก็ต้องดีสิ ทำอะไรนิดหน่อยมีอะไรได้อะไรเล็กๆ น้อยๆ เดี่ยวมันก็สุขแหละ แต่เดี๋ยวนี้กลายเป็นว่าเรามีอะไรนิดหน่อยไม่ได้ จะต้องมีมากๆ จึงจะสุข ในทางที่ถูกที่ควร ถ้าเรามีความสุขง่ายขึ้น แล้วเราได้ของมากขึ้น เราก็นั่งสุขใหญ่ แต่ถ้าเราสุขยากขึ้น เราได้ของมามากขึ้น มันก็ไม่ช่วยให้เราสุขมากขึ้น เพราะแม้ว่าสิ่งอำนวยความสะดวกจะมากขึ้นก็จริง แต่จุดหรือขีดที่จะมีความสุขได้ก็เขยิบหนีขึ้นไป เพราะฉะนั้น บางทีได้สิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้น แต่ได้ความสุขน้อยลง

อะไรที่มันขาดหายไป คำตอบก็คือเราพัฒนาด้านเดียว เราพัฒนาชีวิตเพียงด้านหนึ่ง คือ เราไปมุ่งว่าถ้าเรามีวัตถุ มีอะไรต่างๆ มีทรัพย์สินเงินทอง ยศ ตำแหน่งดีขึ้นนี้ เราจะมีความสุข ฉะนั้น เราก็แสวงหาวัตถุหรือสิ่งที่จะมาบำรุงความสุขกันให้มาก แต่การที่เราจะแสวงหาอย่างได้ผล เราก็จะต้องพัฒนาความสามารถอันนี้ คือพัฒนาความสามารถในการแสวงหาสิ่งที่จะมาบำรุงความสุข และ

มนุษย์เราก็ได้พัฒนาในด้านนี้กันจริงๆ จังๆ ดังจะเห็นว่าในด้านนี้เราเก่งมาก มนุษย์ยุคปัจจุบันได้พัฒนาความสามารถในการแสวงหาวัตถุมาบำรุงความสุขกันได้เก่งกาจ แม้แต่การศึกษาก็จะมีความหมายอย่างนี้ด้วย ดูซิ การศึกษาส่วนมากจะมีความหมายและความมุ่งหมายอย่างนี้ คือเป็นการพัฒนาความสามารถที่จะหาวัตถุมาบำรุงความสุข แล้วเราก็เก่งกันในด้านนี้ เรามีความสามารถในการหาสิ่งมาบำรุงความสุขอย่างมากมาย

แต่ที่นี้ยังมีอีกด้านหนึ่งของการพัฒนาชีวิตที่เรามองข้ามไป คือความสามารถในการที่จะมีความสุข บางทีเราพัฒนาความสามารถในการหาสิ่งมาบำรุงความสุข พอพัฒนาไปๆ ตัวความสามารถในการที่จะมีความสุขนี้ก็กลับลดน้อยลง หรือแม้แต่หายไปเสียเฉยๆ ในเรื่องนี้ท่านว่าต้องมีดุลยภาพ คือต้องมีความสามารถที่จะมีความสุขมาเข้าคู่ ในเมื่อเราจะต้องมีอีกด้านหนึ่งคือความสามารถในการที่จะมีความสุข เราก็ต้องพัฒนาความสามารถนี้ขึ้นด้วย

## ความสุขจะเพิ่มทวี ถ้าพัฒนาอย่างมีดุลยภาพ

ถ้าเราพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุข ด้วยพร้อมกันไปกับการที่เราพัฒนาความสามารถในการหาสิ่งบำรุงความสุข มันก็จะมีดุลยภาพ แล้วสองด้านนี้ก็จะมาเสริมกันด้วย เพราะว่าเมื่อเราพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุขได้มากขึ้นไป เราก็มีความสุขง่ายขึ้น เมื่อเรารู้สึกง่ายขึ้น แล้วเรามีของบำรุงความสุขมากขึ้น ความสุขมันก็ท่วมท้นเป็นทวีคูณเลย แต่ที่มันเสียหรือล้มเหลวไปไม่เป็นอย่างนั้นก็เพราะสาเหตุนี้แหละ คือการที่เราพัฒนาด้านเดียว เราได้แต่พัฒนาความสามารถที่จะหาสิ่งบำรุงความสุข แต่เราไม่ได้พัฒนาความสามารถที่จะมีความสุข บางทีความสามารถนี้ก็กลับค่อยๆ หดไปด้วยซ้ำ

คนจำนวนมากอยู่ไปๆ ในโลก ก็ค่อยๆ หดความสามารถที่จะมีความสุข ในเมื่อเขาหมดความสามารถที่จะมีความสุข สิ่งบำรุงความสุขก็ไม่มีความหมาย อันนี้คือชีวิตที่ขาดดุลยภาพ เพราะเรามัววุ่นอยู่กับประโยชน์สุขระดับที่หนึ่งอย่างเดียว ขาดการพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขระดับที่สอง และระดับที่สาม

ในทางธรรม ท่านไม่ได้มองข้ามการพัฒนาในระดับที่หนึ่ง อันนั้นท่านเรียกว่าการพัฒนาในระดับศีล คือการพัฒนาความสามารถที่จะหาตลอดจนจัดสรรและจัดการกับสิ่งบำรุงความสุข แต่ระดับต่อไปซึ่งอย่าได้มองข้าม ก็คือการพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุข

ถ้าเราพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุข หรืออย่างน้อยเราไม่สูญเสียมันไป เราก็จะเป็นคนที่มีความสุขได้ไม่ยาก หรือกลับจะเป็นคนที่สุขง่ายขึ้นๆ ด้วย คนที่มีความสามารถอย่างนี้จะอยู่อย่างไรก็สุขสบาย สุขสบายตลอดเวลาเลย และยิ่งอยู่ไปก็ยิ่งสุขง่ายขึ้น ยิ่งมีของมากยิ่งขึ้น สุขกันใหญ่ ฉะนั้นจึงควรทบทวนดูว่า ถ้าหากเรามีอะไรต่ออะไรมากมายแล้ว ก็ยังไม่มีความสุข ก็คงจะเป็นเพราะสาเหตุอันนี้ด้วย คือเราชักจะหมดความสามารถที่จะมีความสุข

การปฏิบัติธรรมนั้น ในความหมายหนึ่งก็คือการพัฒนาความสามารถที่จะมีความสุข เป็นการทำให้คนเป็นสุขได้ง่ายขึ้น ฉะนั้นโยมที่ปฏิบัติธรรมจะต้องนึกถึงความหมายที่ว่านี้ ถ้าเราปฏิบัติธรรม เราจะสามารถที่จะมีความสุขได้มากขึ้น และง่ายขึ้น จะต้องเป็น



คนที่สุขง่ายขึ้น แล้วที่นี้สองด้านนี้เราไม่ทิ้งเลยสักอย่าง เพราะฉะนั้น เราจะเป็นคนที่สมบูรณ์ เพราะว่าในด้านความสามารถที่จะมีความสุข เราก็เป็นคนที่มีความสุขได้ง่ายขึ้น และในด้านการหาวัตถุบำรุงความสุข เราก็มีความสามารถที่จะหาได้เพิ่มขึ้น เมื่อเป็นอย่างนี้เราก็มีความสุขกำลังสอง

### ถ้าไม่มีความสุขแบบประสาน ก็ไม่มีการพัฒนาแบบยั่งยืน

ที่นี้เรื่องมันไม่จบแค่นี้ พอเรามีความสามารถที่จะมีความสุขได้มากขึ้น ความสุขของเรานั้นก็กลับขึ้นต่อวัตถุ น้อยลง เราก็ไม่ต้องอาศัยวัตถุมากมายที่จะมีความสุข เรามีแค่พอเหมาะพอควรเราก็มีความสุขเต็มอิ่มแล้ว เราก็ไม่กังวลในเรื่องวัตถุมาก แต่ในเวลาเดียวกันนี้ ความสามารถที่จะหาวัตถุบำรุงความสุขของเราก็ก็น้อยลงกว่าเดิม เราก็หาวัตถุได้เยอะแยะมากมาย แต่ความสุขของเราไม่ขึ้นต่อสิ่งเหล่านั้น แล้วจะทำอย่างไรละ

วัตถุก็เข้ามาๆ ความสุขของเราก็ก็น้อยลงต่อมัน เราสุขอยู่แล้วนี่ จะทำอย่างไรละที่นี้ ปรากฏว่า พอคุณ

ภาพที่ว่ามานี้เกิดขึ้น จิตใจของเราก็เปิดออก เราก็มีโอกาสคิดถึงความสุขความทุกข์ของคนอื่น แล้ววัตถุที่เข้ามามาก็กลายเป็นเครื่องมือสร้างสรรค์ประโยชน์สุขแก่เพื่อนมนุษย์หรือแก่สังคมไปเลย

ตอนนี้ความสุขของเราไม่ขึ้นต่อวัตถุเหล่านั้นมากนักแล้ว สิ่งเหล่านั้นมีมากก็เป็นส่วนเหลือส่วนเกิน และเมื่อใจของเราไม่มัวพะวงวนวายกับการหาสิ่งเสพ ใจนั้นก็เปิดออกไปคิดถึงคนอื่น เราก็เลยใช้วัตถุเหล่านั้น ที่แสวงหามาใน การช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ สร้างสรรค์ความดี ทำประโยชน์สุขขยายออกไป เมื่อทำอย่างนี้ เราก็ก็น่าจะเข้าถึงประโยชน์สุขในระดับที่สอง

พอเราทำอย่างนี้แล้ว เราระลึกถึงชีวิตของเราว่าได้ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์มีคุณค่า เราก็น่าจะมีความสุขลึกซึ้งขึ้น ในใจของเราอีก ประโยชน์สุขขั้นที่สองมาแล้ว ก็สนับสนุนประสิทธิภาพของประโยชน์สุขระดับที่หนึ่ง ประโยชน์สุขทั้งสองระดับ ก็เลยสนับสนุนซึ่งกันและกัน ความสุขของบุคคลก็มาเนื่องกับความสุขของสังคม ตัวเราสุขง่ายและได้สุขแล้ว เราช่วยเหลือสังคม เพื่อนร่วมสังคมก็ยิ่งมีความสุขและเราเองก็ยิ่งสุขขึ้นด้วย ความสุขแบบนี้จึง

เนื่องอาศัยและประสานเสริมซึ่งกันและกัน

เวลาเราหาประโยชน์สุขระดับที่หนึ่ง เราบอกว่าเราจะต้องได้มากที่สุด เราจึงจะมีความสุขที่สุด เราก็เลยต้องยิ่งแสวงหาให้ได้มากที่สุด คนอื่นเขาก็มองอย่างเดียวกัน เขาก็มองว่ายิ่งได้มากเขาก็ยิ่งสุขมาก เมื่อต่างคนต่างหาต่างคนต่างเอาต่างคนต่างได้มันก็ต้องแย่งกันเบียดเบียนกัน มันก็เกิดความทุกข์ความเดือดร้อน เรียกว่าเป็น*ความสุขที่ต้องแย่งชิงกัน* เมื่อต้องแย่งชิงก็เป็นการบอกอยู่ในตัวแล้วว่า จะต้องเจอกับทุกข์ด้วยและไม่แน่ว่าจะได้สุขหรือไม่

ที่นี่พอเรามารับถึงระดับที่สอง มันเปลี่ยนไปกลายเป็นว่าความสุขนั้นมันเนื่องกัน สุขของตนกับสุขของคนอื่น หรือสุขของบุคคลกับสุขของสังคม มันมาประสานเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกัน ทำให้ทุกคนสุขไปด้วยกัน มันก็เลยไม่ต้องเบียดเบียนหรือแย่งชิงกัน เป็นความสุขที่เนื่องกัน หรือ*ความสุขที่ประสานกัน*

เวลานี้พูดกันมากกว่าจะต้องมีการพัฒนาแบบยั่งยืน โลกก็จะอยู่รอดได้ แต่ถ้าพัฒนากันไปแล้ว ผู้คนมีแต่การหาความสุขแบบที่แย่งชิงกัน การพัฒนาแบบยั่งยืนก็จะเป็นเพียงความฝันที่ไม่มีทางเป็นจริง

เราก็มองเห็นกันได้ไม่ยากว่า ถ้ามีแต่การพัฒนาด้านวัตถุ จะพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและพัฒนาเศรษฐกิจไปเท่าไรก็ตาม ถ้าไม่มีการพัฒนาคนในด้านความสามารถที่จะมีความสุขนี้ ก็จะต้องมีแต่การหาความสุขแบบแข่งขันช่วงชิง การพัฒนาแบบยั่งยืนก็ไม่มีทางสำเร็จ ถ้าจะให้การพัฒนาแบบยั่งยืนสำเร็จผล ก็ต้องพัฒนาคนให้มีความสุขแบบประสาน

## การพัฒนาแบบยั่งยืน

### มาด้วยกันกับความสุขแบบยั่งยืน

ฉะนั้น เมื่อมนุษย์พัฒนาอย่างมีดุลยภาพ พอจิตใจพัฒนาดีขึ้นมา ความสุขที่จะต้องได้ต้องเอาวัตถุมาก็ค่อยๆ อาศัยวัตถุน้อยลง ตอนแรกเราจะสุขเมื่อได้เมื่อเอา แต่พอเราพัฒนาคุณธรรมขึ้นมา มันก็เปลี่ยนแปลงไป ความสุขจะขึ้นต่อสิ่งเหล่านั้นน้อยลง กลับมาขึ้นต่อการมีคุณความดี เช่นการมีความรักแท้เกิดขึ้นในใจ

*ความรักแท้* คืออะไร คือความอยากให้คนอื่นมีความสุข และอยากทำให้เขามีความสุข ตรงข้ามกับความ

รักเทียมที่อยากได้อีกเอาคนอื่นมาทำให้ตัวมีความสุข

ความรักแท้นั้นจะเห็นได้จากตัวอย่างง่าย ๆ คือ พ่อแม่ พ่อแม่รักลูกก็คืออยากให้ลูกมีความสุข ความสุขของคนทั่วไปนั้นบอกว่าต้องได้ต้องเอาจึงจะมีความสุข แต่พ่อแม่ไม่จำเป็นต้องได้ความสุขจากการได้หรือการเอา พ่อแม่ให้แก่ลูกก็มีความสุข เวลาให้แก่ลูกพ่อแม่เสียใจหรือทุกข์ไหม ไม่ทุกข์เลย ให้ไป ถ้าพูดในแง่ของวัตถุ ก็คือตัวเองเสีย พ่อแม่สูญเสียวัตถุนั้นไป เพราะให้แก่ลูก แต่พ่อแม่ให้แก่ลูกแล้ว แทนที่จะทุกข์ พ่อแม่กลับเป็นสุข

พ่อแม่สูญเสียแต่กลับสุขเพราะอะไร พ่อแม่สละให้แต่กลับได้ความสุขเพราะอะไร ก็เพราะอยากให้ลูกเป็นสุข พ่อแม่รักลูกอยากเห็นลูกเป็นสุข ความอยากให้คนอื่นเป็นสุขนั้น ท่านเรียกว่าเมตตา เมื่อเรามีความอยากให้ผู้อื่นเป็นสุข พอเราทำให้คนอื่นเป็นสุขได้ ก็สมใจเรา เราก็เป็นสุข

เพราะฉะนั้น คนใดมีเมตตา เกิดความรักแท้นั้น เขาก็มีสิทธิ์ที่จะได้ความสุขประเภทที่สอง คือความสุขจากการให้ ส่วนคนที่ไม่มีคุณธรรม อยู่กับเขาในโลกตั้งแต่เกิดมาก็ไม่ได้พัฒนา ก็จะมีมีความสุขประเภทเดียว คือ

ความสุขจากการได้และการเอา ต้องได้ ต้องเอาจึงจะเป็นสุข

พอเรามีคุณธรรมเกิดขึ้นในใจ คือมีเมตตาขึ้นมา เราก็อยากให้คนอื่นมีความสุข เช่นอยากให้ลูกมีความสุข พอเราให้แก่ลูก เราก็มีความสุข ที่นี้ขยายออกไป เรารักคนอื่น รักสามี รักภรรยา รักพี่ รักน้อง รักเพื่อนฝูง ยิ่งเรารักจริงขยายกว้างออกไปเท่าไร เราก็อยากให้คนทั่วไปมีความสุขเพิ่มขึ้นเท่านั้น พอเราให้เขาเราก็มีความสุข เพราะเราทำให้เขามีความสุขได้เราก็มีความสุข ความสุขของเราด้วยความสุขของเขาเนื่องกัน ประสานเป็นอันเดียวกัน

ฉะนั้น คนที่ได้รับการพัฒนา มีคุณธรรม เช่น มีเมตตาเกิดขึ้นในใจ จึงเป็นคนที่ได้เปรียบมาก จะมีความสุขเพิ่มขึ้นและขยายออกไป และได้ความสุขที่สะท้อนเสริม คือกลายเป็นว่า ความสุขของเราก็เป็นความสุขของเขา ความสุขของเขาก็เป็นความสุขของเรา เป็นอันเดียวกันไปหมด

คนที่พัฒนามาถึงระดับนี้ ก็มีความสุขเพิ่มขึ้น และขยายมิติแห่งความสุขออกไป คือ นอกจากความสุขจากการได้การเอาแล้ว ก็มีความสุขจากการให้เพิ่มขึ้นมาด้วย

และเขาก็จะมีชีวิตและความสุขชนิดที่เป็นอิสระมากขึ้น เพราะความสุขของเขาขึ้นต่อวัตถุภายนอกน้อยลง นอกจากนั้น ความสุขของเขาก็เริ่มเป็นเนื้อหาสาระมากขึ้น ไม่เป็นเพียงความสุขผ่านๆ ที่ได้จากการเสพวัตถุให้ตื่นเต้นไปคราวหนึ่งๆ แล้วคอยวิ่งตามหาความสุขขึ้นไปๆ แต่เขาจะมีความสุขชนิดที่ยืนพื้นประจำอยู่ในใจของตัวเอง ที่ไม่ต้องรอผลการวิ่งไล่ตามหาจากภายนอก เรียกได้ว่าเป็น *ความสุขแบบยั่งยืน*

ถ้าคนพัฒนาจนมีความสุขแบบยั่งยืนได้อย่างนี้ ก็จะเป็นหลักประกันให้การพัฒนาแบบยั่งยืนสำเร็จผลได้จริงด้วย เพราะถ้าวิเคราะห์กันให้ถึงที่สุดแล้ว การพัฒนาที่ผิดพลาด ซึ่งกลายเป็นการพัฒนาแบบไม่ยั่งยืนนั้น ก็เกิดจากความเชื่อความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องความสุขและวิธีการหาความสุขของมนุษย์ที่ไม่ได้พัฒนาขึ้นมาเลยนั่นเอง ถ้ามนุษย์จมอยู่กับแนวความคิดและวิธีการในการหาความสุขแบบที่ไม่พัฒนานั้น ก็ไม่มีทางที่จะทำให้เกิดการพัฒนาแบบยั่งยืนได้ เพราะฉะนั้น การพัฒนาแบบยั่งยืนจะต้องมากับความสุขแบบยั่งยืน

เป็นอันว่า การพัฒนาในระดับของประโยชน์สุขที่แท้

จะทำให้โลกนี้มีความสุขร่มเย็น พร้อมกับที่ตัวบุคคลเองก็สุขสบายพอใจ ทุกอย่างดีไปหมดเลย เพราะอะไรต่ออะไรก็มาเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ฉะนั้น เมื่อเดินทางถูกแล้ว ชีวิตก็สมบูรณ์ และความสุขก็ยิ่งมากขึ้น จนเป็นความสุขที่สมบูรณ์ไปด้วย

ขอแทรกข้อสังเกตว่า เวลาเรารักใคร ก็จะมี *ความรักสองแบบ* ไม่แบบใดก็แบบหนึ่ง หรืออาจจะทั้งสองแบบปนกันอยู่ ได้แก่ ความรักแบบที่หนึ่ง เมื่อรักใคร ก็คือต้องการจะเอาเขามารุงความสุขของเรา และความรักแบบที่สอง เมื่อรักใคร ก็คืออยากให้เขามีความสุข พอเราอยากให้เขาเป็นสุข เราก็จะพยายามทำให้เขาเป็นสุข ไม่ว่าจะทำอย่างไรก็ตามที่จะทำให้เขาเป็นสุขได้ เราก็พยายามทำ เพราะฉะนั้น เราก็ให้ เราก็ช่วยเหลือเกื้อกูลเอาใจใส่อะไรต่างๆ ทำให้เขาเป็นสุข พอเขาเป็นสุข เราก็เป็นสุขด้วย

ฉะนั้น ความรักประเภทที่ ๒ นี้จึงเป็นคุณธรรม ท่านเรียกว่าเมตตา เช่น พ่อแม่รักลูก ก็อยากให้ลูกเป็นสุข แล้วก็พยายามทำให้ลูกเป็นสุข ด้วยการให้เป็นต้น แล้วเราก็ขยายความรักประเภท ๒ คือเมตตานี้ออกไปให้

กว้างขวาง เป็นการพัฒนาที่ทำให้มีชีวิตและสังคมที่ดียิ่งขึ้น เพราะตัวเราเองก็ขยายขอบเขตของความสุขได้มากขึ้น พร้อมกับที่โลกก็มีความสุขมากขึ้นด้วย

ตกลงว่า นี่แหละคือหลักธรรมต่างๆ ที่พระพุทธเจ้า สอนไว้ ซึ่งถ้าเราปฏิบัติตามได้ ก็เป็นคุณประโยชน์แก่ชีวิตของเรา และช่วยให้โลกนี้ร่มเย็นเป็นสุขไปด้วย

**ชีวิตสมบูรณ์ ความสุขก็สมบูรณ์ สังคมก็สุขสมบูรณ์**  
เพราะจิตเป็นอิสระด้วยปัญญา ที่ถึงการพัฒนาอย่างสมบูรณ์

การปฏิบัติธรรมนี้ทำให้ทุกอย่างประสานกลมกลืน กันไปหมด เช่น ประโยชน์สุขของเราก็เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่นด้วย ประโยชน์สุขของผู้อื่นก็เป็นประโยชน์สุขของเราด้วย ไม่ขัดแย้งกัน แต่ถ้าเราไม่ปฏิบัติตามธรรม ทุกอย่างจะขัดแย้งกันหมด แม้แต่ความสุข ก็เป็นความสุขที่แย้งชิงกัน ซึ่งจะต้องเป็นทุกข์มากกว่าสุข

เมื่อปฏิบัติไปตามหลักการนี้จนถึงที่สุดแล้ว เราก็เป็นอิสระอย่างที่ว่ามาแล้ว จนถึงขั้นที่ว่า กฎธรรมชาติที่ว่าสิ่งทั้งปวงเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มันก็เป็นของมัน

ตามธรรมชาติ กฎธรรมชาติก็เป็นกฎของธรรมชาติ มันเป็นอย่างไรก็เป็นของมันไปซิ เราก็อยู่ดีได้อย่างเป็นอิสระของเรา ไม่ถูกมันเข้ามาบีบคั้น ถ้าทำได้ถึงขั้นนั้น ก็เป็นความสุขที่ไม่ขึ้นต่อวัตถุและไม่ขึ้นต่อแม้แต่นามธรรมความดี คือมีความสุขอยู่ในใจตลอดเวลา เป็นความสุขที่ไม่ต้องหา ไม่ต้องไปขึ้นต่อสิ่งอื่น แต่เป็นความสุขที่เต็มเปี่ยมอยู่ในใจตลอดเวลา

เมื่อมีความสุขเต็มอยู่ในใจตลอดเวลาแล้ว มันก็เป็นอิสระเป็นปัจจุบันทุกขณะก็จึงเรียกว่าเป็นชีวิตที่สมบูรณ์ เมื่อเรามีชีวิตที่สมบูรณ์เป็นอิสระอย่างนี้แล้ว เราจะมีประโยชน์สุขขั้นที่หนึ่ง และประโยชน์สุขขั้นที่สอง มันก็เป็นส่วนประกอบเข้ามา ที่ไม่ทำให้เกิดปัญหา และยังเพิ่มพูนขยายประโยชน์สุขให้ทวียิ่งขึ้นไปอีก

ฉะนั้น ในฐานะพุทธศาสนิกชน เราควรจะพัฒนาชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาให้เข้าถึงประโยชน์สุขทุกชั้น

ขอทบทวนอีกทีหนึ่ง

ประโยชน์สุขระดับที่ ๑ ด้านรูปธรรม ที่ตามองเห็น หรือเห็นได้กับตา คือการมีสุขภาพดี การมีทรัพย์สินเงินทอง การมีอาชีพการงานเป็นหลักฐาน การมียศ ฐานะ

ตำแหน่ง การเป็นที่ยอมรับในสังคม การมีมิตรสหายบริวาร และการมีชีวิตครอบครัวที่ดี

ประโยชน์สุขระดับที่ ๒ ด้านนามธรรม ที่ลึกล้ำเลยจากตามองเห็น คือเรื่องของคุณธรรมความดีงาม การมีความสุขที่เกิดจากความมั่นใจในคุณค่าของชีวิต การได้บำเพ็ญประโยชน์ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เพื่อนมนุษย์ ความมีศรัทธาในสิ่งที่ดีงาม ที่เป็นหลักของจิตใจ และการมีปัญญาที่ทำให้รู้จักปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายได้ถูกต้องและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ทำให้ชีวิตเป็นอยู่ด้วยดี

ประโยชน์สุขระดับที่ ๓ ด้านนามธรรมชั้นโลกุตระที่อยู่เหนือกระแสความไหลเวียนของโลกธรรม คือความเป็นผู้มีจิตใจเป็นอิสระ ด้วยความรู้เท่าทันต่อสิ่งทั้งหลาย รู้โลกและชีวิตตามความเป็นจริง จนกระทั่งว่าโลกธรรมเกิดขึ้นมากระทบกระทั่งก็ไม่หวั่นไหว วางใจและปฏิบัติได้ถูกต้องตามเหตุปัจจัย ปล่อยให้กฎธรรมชาติทั้งหลายก็เป็นกฎธรรมชาติอยู่ตามธรรมชาติ ความทุกข์ที่มีอยู่ในธรรมชาติ ก็คงเป็นทุกข์ของธรรมชาติไป ไม่เข้ามามีกระทบกระทั่งบีบคั้นจิตใจของเราได้ เป็นผู้มีสุขอยู่กับตนเองตลอดทุกเวลา ก็จบ ได้เท่านี้ ชีวิตก็สมบูรณ์แล้ว

อาตมามาในวันนี้ ก็เลยนำธรรมของพระพุทธเจ้า เรื่องชีวิตที่สมบูรณ์นี้มาเล่าให้ญาติโยมฟัง อย่างน้อยในวันนี้ญาติโยมก็ทำประโยชน์สุขได้มากแล้ว

๑. ในด้านปัจจัยสี่ ทรัพย์สินเงินทอง และฐานะทางสังคม ตลอดจนมิตรสหายบริวาร ท่านทั้งหลายที่มาที่นี่ อาตมาเชื่อว่่าก็ทำกันมาได้มากพอสมควร คือมีประโยชน์สุขในด้านวัตถุ ที่เป็นรูปธรรมซึ่งตามองเห็นกันเยอะแยะ นับว่าเป็นฐานที่ดีแล้ว

๒. ในขณะนี้ท่านทั้งหลายก็มีใจเป็นบุญเป็นกุศลพากันเดินทางมาด้วยความมีศรัทธาในพระศาสนา มีน้ำใจเกื้อกูลต่อพระสงฆ์ มีไมตรีธรรมต่อกันในหมู่ญาติมิตร แล้วก็มาพบกันด้วยความสุขชื่นใจในไมตรีต่อกัน โดยที่แต่ละท่านก็เป็นผู้มีการศึกษา มีหน้าที่การงาน และมีการสมาคมที่ทำให้มีความคิดคำนึงเกี่ยวกับการสร้างสรรค์สังคมส่วนรวม นี่ก็เป็นเรื่องของนามธรรมความดี ที่จะทำให้เราพัฒนากันยิ่งขึ้นไป และจะทำให้เราใช้ประโยชน์สุขระดับที่ ๑ เช่น ทรัพย์สินเงินทอง ยศ ตำแหน่ง อำนาจ ในการที่จะทำประโยชน์สุขขั้นที่สองให้เกิดเพิ่มขึ้น ประโยชน์สุขก็ขยายออกไป



๓. เมื่อเรามีชีวิตและอยู่ในโลก ก็ต้องรู้จักชีวิตและรู้จักโลกนั้นให้ชัดเจนตามเป็นจริง อย่างที่วารู้เท่าทันโลก และชีวิตนั้น เราจะได้ปฏิบัติต่อมันได้ถูกต้องจริงๆ ทั้งทางจิตใจและการดำเนินชีวิต เมื่อได้สร้างสรรค์วัตถุและทำความดีกันมาแล้ว ก็ควรเข้าถึงความจริงกันให้จริงๆ ด้วย จึงจะได้ประโยชน์จากพระพุทธศาสนาโดยสมบูรณ์ แล้วก็ทำให้ชีวิตของเราเป็นชีวิตที่สมบูรณ์ โดยมีจิตใจที่เป็นอิสระเหนือโลกธรรมทั้งปวงด้วยปัญญาที่สมบูรณ์ และมีความสุขที่สมบูรณ์